

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
_____ Вишневецька С. В.
« ____ » _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«Правознавство»

Тема: «Аліментні зобов'язання на утримання дитини: проблеми і перспективи удосконалення законодавства»

Виконавець: Атаманчук Тетяна Русланівна

Керівник: д.ю.н., професор кафедри господарського права і процесу
Тімуш Ірина Сергіївна

Київ–2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Юридичний факультет
Кафедра цивільного права і процесу
Освітньо-професійної програми «Правознавство»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
С. В. Вишновецька
« ____ » _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Атаманчук Тетяни Русланівни

1. Тема роботи «Аліментні зобов'язання на утримання дитини: проблеми і перспективи удосконалення законодавства» затверджена наказом ректора від 24 вересня 2020 р. № 1771/ст.
2. Термін виконання роботи: з 05 жовтня 2020 р. по 13 грудня 2020 р. та з 21 грудня по 27 грудня 2020 року.
3. Вихідні дані роботи: монографічна наукова література, нормативно-правові акти.
4. Зміст пояснювальної записки: поняття та сутність аліментних зобов'язань; підстави та умови для виникнення аліментних правовідносин; розмір та порядок нарахування аліментів на утримання дитини; особливості виконання аліментних зобов'язань на утримання дітей (у добровільному та примусовому порядку); характеристика припинення аліментних зобов'язань на утримання дітей; проблеми правового регулювання аліментних зобов'язань в Україні; шляхи та перспективи вдосконалення законодавства щодо аліментних зобов'язань на утримання дитини.

5. Календарний план-графік

№ пор	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Вибрати тему кваліфікаційної роботи	до 01.10.2020	виконано
2	Затвердити тему і план роботи у наукового керівника	до 05.10.2020	виконано
3	Визначити нормативно-правову, інформаційну базу дослідження скласти бібліографію	до 25.10.2020	виконано
4	Оформити і обговорити з науковим керівником перший розділ роботи	до 30.10.2020	виконано
5	Оформити і обговорити з науковим керівником другий розділ роботи	до 11.11.2020	виконано
6	Оформити і обговорити з науковим керівником третій розділ роботи	до 20.11.2020	виконано
7	Доопрацювати роботу, оформити її кінцевий варіант	до 01.12.2020	виконано
8	Отримати відгук керівника та рецензію	до 05.12.2020	виконано
9	Підготувати доповідь на захист	до 10.12.2020	виконано

6. Консультанти з окремих розділів

Розділ	Консультант (посада, П.І.Б.)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Консультанти з окремих розділів не залучались			

7. Дата видачі завдання: 05.10.2020 р.

Керівник дипломної роботи _____ д.ю.н., професор кафедри господарського права і процесу _____ Тімуш Ірина Сергіївна
(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____ Атаманчук Тетяна Русланівна
(підпис)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи **«Аліментні зобов'язання на утримання дитини: проблеми і перспективи удосконалення законодавства»**: складається зі вступу, трьох розділів, висновків, загальний обсяг роботи становить 95 сторінок., 90 бібліографічних посилань використаних джерел.

АЛІМЕНТНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, УТРИМАННЯ ДИТИНИ.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у з'ясуванні проблем та перспектив удосконалення законодавства щодо аліментних зобов'язань на утримання дитини.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що складаються в результаті виникнення аліментних зобов'язань на утримання дитини, визначення існуючих проблем та шляхів їх вирішення.

Предмет дослідження – сфера теоретико-правових проблем виникнення та виконання аліментних зобов'язань на утримання дитини, аналіз її стану та перспектив вдосконалення.

Методологічну основу дослідження склали такі методи дослідження: метод синтезу та аналізу, емпіричний, структурно-функціональний, комплексний, а також метод роз'яснення правових норм.

Наукова новизна одержаних результатів визначається метою та сукупністю поставлених завдань, обраним підходом до їх вивчення. В роботі досліджено та систематизовано шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання аліментних зобов'язань на утримання дітей, наведено пропозиції та рекомендації щодо вирішення існуючих проблем та вдосконалення законодавства.

Матеріали дипломної роботи рекомендується використовувати у навчальному процесі та підготовці проектів нормативно-правових актів

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.....	10
1.1. Поняття та сутність аліментних зобов'язань	10
1.2. Підстави та умови для виникнення аліментних правовідносин....	17
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ НА УТРИМАННЯ ДИТИНИ	27
2.1. Розмір та порядок нарахування аліментів на утримання дитини ..	27
2.2. Особливості виконання аліментних зобов'язань на утримання дітей (у добровільному та примусовому порядку).....	37
2.3. Характеристика припинення аліментних зобов'язань на утримання дітей	48
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	59
3.1. Проблеми правового регулювання аліментних зобов'язань в Україні	61
3.2. Шляхи та перспективи вдосконалення законодавства щодо аліментних зобов'язань на утримання дитини.....	73
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85

ВСТУП

Актуальність теми. Обов'язок утримувати дитину до досягнення нею повноліття має важливе значення для забезпечення належного рівня життя дитини, зокрема її харчування, виховання та гармонійного розвитку. Проте трапляються випадки ухилення батьків від виконання цього обов'язку, що призводить до необхідності примусового стягнення коштів на користь дитини. В результаті цього виникає потреба в аналізі чинного законодавства, яке регулює порядок стягнення аліментів на утримання дитини.

У науці сімейного права України у дослідженнях аліментних зобов'язань недостатньо розкрито їх особливості саме на утримання дитини з урахуванням змін у законодавстві та потреб правозастосовної практики

У сімейному праві аліментним правовідносинам завжди приділялася значна увага, проте часто недобросовісні батьки намагаються ухилитися від обов'язку сплачувати аліменти, які призначені за рішенням суду, уникаючи офіційного працевлаштування, навмисно отримуючи мінімальну заробітну плату, відчужуючи майно, на яке може бути накладено стягнення, переховуючись від виконавців, виїжджаючи за кордон тощо. В результаті виникають певні проблеми щодо правового регулювання та забезпечення виконання належним чином аліментних зобов'язань на утримання дитини. Крім того, на сьогодні не знайшов широкого поширення серед населення договір між батьками про сплату аліментів на дитину, переваги та недоліки якого ще не досліджені у повній мірі.

Проблеми щодо виконання аліментних зобов'язань можуть негативно впливати на можливість дитини повноцінно та гармонійно розвиватись, здобувати освіту, чи навіть на мінімальне забезпечення її потреб для існування. Саме тому важливим питанням є дієвість механізмів, які регулюють виконання аліментних зобов'язань з метою захисту прав дітей, а також визначення шляхів вдосконалення законодавства з даного питання.

Актуальність даної проблематики обумовлюється високою її значимістю та недостатньою практичною розробкою, крім того, на сучасному

етапі дана тема стала особливо значущою для науки і практичного застосування.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у з'ясуванні особливостей аліментних зобов'язань на утримання дітей в Україні, існуючих проблем щодо них та перспектив розвитку законодавства.

Досягнення вказаної мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

1. Визначити теоретико-правові засади аліментних зобов'язань, зокрема поняття та сутність аліментних зобов'язань, а також підстави та умови їх виникнення.

2. Охарактеризувати розмір та порядок нарахування аліментів на утримання дитини.

3. Дослідити особливості виконання аліментних зобов'язань на утримання дітей (у добровільному та примусовому порядку).

4. Охарактеризувати особливості припинення аліментних зобов'язань на утримання дітей

5. З'ясувати існуючі проблеми правового регулювання аліментних зобов'язань в Україні.

6. Визначити та запропонувати шляхи та перспективи вдосконалення законодавства щодо аліментних зобов'язань на утримання дитини

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що складаються в результаті виникнення аліментних зобов'язань на утримання дитини, визначення існуючих проблем та шляхів їх вирішення.

Предмет дослідження – сфера теоретико-правових проблем виникнення та виконання аліментних зобов'язань на утримання дитини, аналіз її стану та перспектив вдосконалення.

Методологічну основу дослідження склали такі методи дослідження: метод синтезу та аналізу, емпіричний, структурно-функціональний, комплексний, а також метод роз'яснення правових норм.

Використання методу синтезу та якісного аналізу здійснювався при

вивченні опублікованих наукових праць, дієвості підзаконних нормативно-правових актів і законодавчих документів щодо аліментних зобов'язань на утримання дітей. Також ці методи дозволили виокремити предмет дослідження та його складові частини.

Формально-юридичний метод сприяв дослідженні чинного законодавства, яке присвячене регулюванню аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей, здійсненні тлумачення норм права, дослідженню практики застосування даних норм державними органами влади, а також аналізі пропозицій науковців щодо вдосконалення законодавства, яке регулює аліментні правовідносини.

За допомогою сходження від абстрактного до конкретного зроблено перехід від поняття аліментних зобов'язань до аналізу ознак аліментних зобов'язань, суб'єктного складу, підстав виникнення і припинення таких зобов'язань.

Використання комплексного методу визначає оцінку ряду наукових тверджень і положень щодо теми роботи, а також комплексного дослідження законодавства, що регулює дане питання.

За допомогою методу роз'яснення правових норм вивчалась відповідність норм права існуючим суспільним відносинам.

Також застосовувався діалектичний метод, який представляє проблему забезпечення виконання аліментних зобов'язань у суперечливій і мінливій динаміці взагалі та суперечливості законодавства та практики по даному питанню.

Формально-логічний метод сприяв підведенню підсумків дослідження. Дані методи ґрунтуються на усесторонньому аналізі явищ суспільного розвитку і перетворень у вітчизняному законодавстві, що стосуються проведення проблеми законодавчого забезпечення охорони здоров'я в Україні.

Таким чином, вся зазначена сукупність методів і принципів склали методологічну основу даного дослідження. Обумовленість та структурна

взаємопов'язаність усіх методів є запорукою об'єктивного та виваженого дослідження і максимально можливого розгляду даної проблематики.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі.

Науково-теоретична, нормативна та емпірична основа кваліфікаційної роботи. Теоретичною базою магістерської роботи є праці відомих вчених, зокрема, таких як Т. С. Андрущенко, Г. М. Ахмач, М. В. Вербіцька, Н. М. Гресь, Л. М. Зілковська, Л. В. Красицька, О. О. Манойло, О. В. Розгон, З. В. Ромовська, Є. Д. Ханович, С. Я. Фурса та інших.

Наукова новизна одержаних результатів визначається метою та сукупністю поставлених завдань, обраним підходом до їх вивчення. В роботі досліджено особливості виникнення та виконання аліментних зобов'язань на утримання дітей, визначено існуючі проблеми та наведено пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

Практичне значення одержаних результатів: отримані в результаті дослідження результати, розкривають проблеми правового регулювання аліментних зобов'язань та перспективи вдосконалення законодавства щодо цього питання, мають усі умови для успішного правового регулювання та використання у законотворчому процесі.

Публікації. За темою кваліфікаційної роботи: опублікована стаття: «Правове регулювання аліментних зобов'язань з утримання дітей» у науковому фаховому журналі України (категорія Б): Юридичний науковий електронний журнал. №7/2020 та тезах науково-практичних конференцій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

1.1. Поняття та сутність аліментних зобов'язань

На сьогодні законодавчо не закріплено такі поняття як «аліменти» та «аліментні зобов'язання», що може призвести до неоднакового застосування норм права щодо виконання обов'язку сплати аліментів.

Сам термін «аліменти» походить від латинського «alimentum», що означає харчування, утримання [1, с. 24]. На даний момент існують різні визначення науковців цього поняття.

Зокрема, Н. М. Єршова визначала аліменти як «засоби на утримання, які одна особа зобов'язана надати іншій особі у відповідності з нормами законодавства про шлюб та сім'ю» [2, с. 90]. Дане визначення є досить широким та узагальненим, відсилає до законодавства замість більшої конкретизації поняття та визначення суб'єктного складу таких відносин.

З.В. Ромовська зазначала, що аліменти, з одного боку, являють собою утримання, яке надається добровільно одним членом сім'ї іншому і яке може здійснюватися як шляхом постачання їжі, забезпечення одягом, доглядом та іншим чином в натурі, так і у грошах, а з іншого боку, аліменти являють собою виключно кошти на утримання, які надаються аліментнозобов'язаною особою примусово [3, с.7].

У свою чергу, М.Г. Масевич, визначає аліменти як відповідні грошові суми, виплачені за рішенням суду. Добровільне надання утримання вона не вважає аліментами, а власне аліменти, на її думку, виплачуються за рішенням суду і є наслідком порушення природних сімейних зв'язків [4, с. 88].

С.Я. Фурса вважає, що аліменти – це сума, яку має виплачувати той з батьків, який проживає окремо від дитини, а саме поняття аліменти пов'язує з рішенням суду [5, с. 560]. Проте, з такою думкою можна не погодитись, адже відповідно до ч. 2 ст. 181 Сімейного кодексу України (далі – СК України) «за домовленістю між батьками дитини той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні в грошовій і (або)

натуральній формі» [6]. Таким чином, аліменти можуть виплачуватись як у грошовій формі, так і в натуральній, але слід зауважити, що у натуральній формі аліменти можуть сплачуватись лише на умовах домовленості, а за рішенням суду аліменти - лише у вигляді коштів на утримання).

Щодо питання до обов'язків чи зобов'язань відносяться аліменти, то відповідь можна отримати дослідивши юридичну природу цих понять. Зокрема, відповідно до загальних положень теорії права, юридичний обов'язок – це вид і міра належної поведінки, яка встановлена законом [7, с. 345]. нормами реалізації обов'язку є дотримання певних зобов'язань, які мають форму заборон, та виконання активних обов'язків, що існують як зобов'язання [8, с. 48]. Відповідно до статті 509 Цивільного кодексу України «зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку» [9].

З вище наведеного можна зробити висновок про те, що аліменти належать до зобов'язань, а не обов'язків, так як виплата аліментів не є мірою належної поведінки і лише гарантує забезпечення прав, а належною поведінкою є добровільне утримання певної особи.

Щодо самого визначення аліментного зобов'язання, то О. Й. Пергамент визначає аліментне зобов'язання як «встановлений законом обов'язок одного члена сім'ї надавати матеріальну допомогу іншому чи іншим членам сім'ї являється зобов'язанням, встановленим законом» [10, с. 20].

В.П. Мироненко визначила аліменти як зобов'язання, зміст яких становить обов'язок осіб, які пов'язані сімейно-правовими відносинами, надавати матеріальне утримання один одному, іншим членам сім'ї або родичам [11, с. 305].

М.В. Антокольська зазначає, що аліментне зобов'язання являє собою правовідносини, які виникають на підставі передбачених законом юридичних

фактів (судових рішень, судового наказу або угоди сторін), в наслідок яких одні члени сім'ї зобов'язані надавати утримання іншим її членам, а останні мають право її вимагати [12, с. 202].

На основі попередніх визначень, можна зробити висновок, що аліментне зобов'язання – це правовідносини, в яких в яких одна сторона на підставі передбачених законодавством умов, зобов'язана утримувати іншу сторону (члена сім'ї або родича), а остання має право вимагати виконання такого обов'язку.

Важливо також визначити співвідношення понять «аліментні зобов'язання» та «утримання». Л.В. Сапейко та В.А. Кройтор не розмежовують поняття «утримання» та «аліменти», і визначають обидва поняття як кошти на утримання певного члена сім'ї, незалежно від того, добровільне це утримання чи на підставі рішення суду [13, с. 10].

На думку В.І. Труби «аліментні зобов'язання» співвідносяться з поняттям «утримання» як частина з цілим, оскільки відображають саме примусове чи вимушене виконання обов'язку з утримання. Вчений зазначає, що «утримання» є поняттям ширшим, так як включає взаємний обов'язок доглядати за членами сім'ї та, забезпечувати їх засобами до існування, який може виконуватись як добровільно, так і примусово [14, с. 45].

Важливо звернути увагу на те, що в законодавстві дані поняття застосовуються як синоніми. Зокрема, у частині третій статті 181 СК України вказано, що за рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька або у твердій грошовій сумі за вибором того з батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина [6]. Те, що законодавець взяв поняття «аліменти» у дужки, означає що під цим терміном слід розуміти те, що вказано перед ним, тобто «кошти на утримання дитини».

Крім того, у статті 189 СК України [1] передбачено право батьків укласти договір про сплату аліментів на дитину. Такий договір укладається за власним бажанням батьків, що ніяк не дозволяє погодитись із думкою

вчених, які стверджують, що аліменти являють собою саме примусове виконання обов'язку з утримання.

Таким чином, аліменти встановлюються рішенням суду або договором між батьками про сплату аліментів на дитину, а утримання є загальним обов'язком щодо члена сім'ї чи родича.

Для ґрунтовного розуміння поняття та суті аліментних зобов'язань необхідно дослідити та охарактеризувати їх структурним елементом: суб'єкт аліментних правовідносин, об'єкт аліментних правовідносин та зміст (суб'єктивне право та юридичний обов'язок).

Аналізуючи українське сімейне законодавство, можна стверджувати, що аліментні зобов'язання характеризуються наявністю трьох суб'єктів – платника аліментів, їх одержувача та дитини (або в передбачених випадках повнолітньої дочки або сина). Особливістю суб'єктного складу аліментних зобов'язань на утримання дитини є те, що коло суб'єктів обмежується кровною спорідненістю і сімейними зв'язками. Щодо цього Ромовська З.В. визначає, що учасниками аліментних правовідносин є лише громадяни які за загальним правилом є в близькому кровному спорідненні між собою, у відносинах усиновлення, перебувають або перебували у шлюбі, і тільки в окремих випадках аліментний обов'язок щодо неповнолітніх та непрацездатних членів сім'ї може бути покладено на вітчима, мачуху, пасинків, падчерок та інших осіб [15, с. 214].

Залежно від суб'єктного складу розрізняють:

а) аліментні зобов'язання батьків по відношенню до дітей (статті 181, 198 СК України);

б) аліментні зобов'язання дітей по відношенню до батьків (ст. 202 Сімейного кодексу України);

в) аліментні зобов'язання подружжя (ст. 75 СК України) та колишнього подружжя (ст. 76 СК України);

г) аліментні зобов'язання інших членів сім'ї (дорослі брати та сестри щодо їх неповнолітніх та недієздатних дорослих братів та сестер (ст. 267 СК

України), аліментні зобов'язання баби та діда щодо онуків (ст. 265 СК України), зобов'язання онуків щодо баби і діда (ст. 266 СК України), обов'язок мачухи, вітчима утримувати падчерку, пасинка (ст.268 СК України), аліментні зобов'язання пасинків і пасербиць щодо вітчима та мачухи (ст. 270 СК України), зобов'язання інших осіб утримувати дитину (ст.269 СК України).

Варто погодитись із думкою Ю. С. Червоного, який зазначає, що аліментні зобов'язання батьків та дітей та аліментні зобов'язання подружжя, відносяться до аліментних обов'язків першої черги, так як зазначені особи повинні надавати утримання один одному незалежно від наявності у них інших родичів. Він відносить зобов'язання щодо взаємного утримання баби, діда, внуків, братів і сестер до аліментних зобов'язань другої черги, а до третьої черги – такі ж зобов'язання падчерки, пасинка, мачухи, вітчима, фактичного вихованця та вихователя. При цьому такі зобов'язання можуть виникати тільки за наявності умов, передбачених нормами Сімейного кодексу України, в якому визначений обов'язок утримувати інших членів сім'ї та родичів. Слід також зазначити, що аліментні зобов'язання другої та третьої черги є субсидіарними (додатковими) [16, с. 276]

Об'єктом аліментних правовідносин є майнове благо у вигляді утримання. У СК України визначено дві форми утримання: натуральна та грошова. Грошова форма аліментів може сплачуватись як частка від заробітку (доходу) суб'єкту правовідносин або у твердій грошовій сумі. До утримання у натуральній формі відносяться всі речі подільні і неподільні, індивідуально визначені та родові, споживні та неспоживні, рухомі та нерухомі, крім грошових коштів, що не обмежені або заборонені в обігу або надання будь-яким чином заборонено законодавством [17, с. 119]. За загальним правилом, до таких речей відносяться речі побутового призначення, продукти харчування, одяг, житло тощо.

Зміст аліментних відносин становлять суб'єктивні аліментні права та суб'єктивні аліментні обов'язки.

Суб'єктивне аліментне право являє собою міру можливої поведінки суб'єкта, що забезпечується юридичними обов'язками інших учасників аліментних правовідносин і служить для задоволення його інтересів (за наявності умов, передбачених законом) [17, с. 120]. Таким чином, праву одного з подружжя на аліменти відповідає обов'язок другого їх виплачувати. Суб'єкт має право вимагати виконання такого обов'язку, а також право звертатись до держави за захистом чи примусовим виконанням обов'язку.

У свою чергу, суб'єктивний аліментний обов'язок являє собою міру належної поведінки аліментнозобов'язаної особи. Він включає в себе необхідність вчинити певні дії (утримувати особу), відреагувати на законні вимоги, які були звернені до нього щодо сплати аліментів, а також необхідність зазнати негативні наслідки внаслідок невиконання свого обов'язку.

Слід зазначити, що право вимоги одержувача аліментів має чітко визначений обсяг, який відповідає судовому рішенням або укладеній угоді про сплату аліментів. Розмір аліментів, який був встановлений за домовленістю між батьками або за судовим рішенням є обов'язковим для платника аліментів та не може бути меншим за мінімально гарантований розмір аліментів на одну дитину.

Необхідно зауважити, що відповідно до статті 179 СК України аліменти, одержані на дитину, є власністю дитини. Неповнолітня дитина має право брати участь у розпорядженні аліментами, отриманими на її утримання та на самостійне отримання аліментів і розпорядження ними відповідно до Цивільного кодексу України [6].

Також важливою ознакою аліментних зобов'язань є їх цільове призначення. У статті 179 СК України зазначено, що той із батьків або інших законних представників дитини, на ім'я якого виплачуються аліменти, розпоряджається аліментами виключно за цільовим призначенням в інтересах дитини [6]. Тобто той з батьків, на чие ім'я виплачуються кошти, зобов'язаний використовувати їх для забезпечення потреб дитини у

харчуванні, одязі, здобутті освіти, для створення їй гідних умов життя. Стаття 186 СК України передбачає, що за заявою платника аліментів або за власною ініціативою орган опіки та піклування може перевірити цільове витрачання аліментів, а у випадку нецільової трати аліментів платник має право звернутися до суду з позовом про зменшення розміру аліментів або про внесення частини аліментів на особистий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України [6]. Тобто, оскільки дитина, як неповнолітній суб'єкт аліментних правовідносин, може не усвідомлювати своїх законних інтересів, платник аліментів має право звернутись із заявою до органу опіки та піклування з метою перевірки чи витрачаються аліменти відповідно до їх цільового призначення.

До ознак аліментних правовідносин також відноситься безоплатність, адже суми грошових коштів на стягнених утримання не можуть бути витребувані назад, навіть у випадку якщо вони були виплачені без достатніх правових підстав, лише якщо їх виплата не ґрунтувалася на неправдивих відомостях або зайві кошти були виплачені внаслідок рахункової помилки.

Також характерними особливостями аліментних відносин є те, що вони носять особистий характер, а також їх непередаваність та невідчужуваність. Зокрема, у разі смерті будь-якого з учасників правовідносин, такі правовідносини припиняються, а зарахування аліментних вимог з іншими зустрічними вимогами є неприпустимим [18].

Важливо зазначити, що аліментні зобов'язання мають триваючий характер, адже не можуть бути виконані за один раз. Обов'язок батьків утримувати своїх дітей виникає від народження і триває до досягнення ними повноліття (або припинення навчання чи досягнення двадцяти трьох років). Крім того, термін може бути не обмежений, у випадку якщо повнолітні дочка чи син непрацездатні.

Крім того, важливо зазначити, що підстави виникнення аліментних зобов'язань чітко визначені у законі, і такі зобов'язання виникають на підставі саме конкретних юридичних фактів, які передбачені СК України.

Таким чином, до основних ознак аліментних зобов'язань можна віднести наступні:

- 1) спорідненість або інший сімейний зв'язок суб'єктів;
- 2) безоплатність;
- 3) цільове призначення аліментів;
- 4) триваючий характер;
- 5) особистий характер;
- 6) неможливість зворотного стягнення;
- 7) особливі підстави виникнення, визначені законом.

Виходячи з вище викладеного, можна зробити висновок про те, що аліментні зобов'язання – це правовідносини, в яких одна сторона на підставі передбачених законодавством умов, має обов'язок утримувати іншу сторону (що є членом її сім'ї або родичем) в грошовій формі або натуральній, а остання має право вимагати виконання такого обов'язку.

1.2. Підстави та умови для виникнення аліментних правовідносин

Важливою ознакою аліментних зобов'язань є те, що вони виникають на підставі чітко визначених законом підставах, внаслідок яких одна сторона зобов'язана утримувати іншу сторону, а така сторона має право вимагати надання такого утримання (аліментів).

Обов'язок особи сплачувати аліменти зазвичай виникає за наявності кількох обставин, кожна з яких становить окремий юридичний факт. До таких юридичних фактів насамперед відноситься наявність відповідних сімейних зв'язків: родинних, свояцтва або визначених знаходженням дитини на вихованні в іншій. Важливою підставою для отримання аліментів є неможливість самотійно забезпечити своє існування та потреба в матеріальній допомозі й утриманні з боку інших осіб, зокрема, така потреба може виникати внаслідок малоліття (чи неповноліття) особи або внаслідок непрацездатності інших членів сім'ї та родичів.

Також важливе значення має факт відсутності у потенційних

отримувачів аліментів родичів ближчого ступеню спорідненості або встановлена судом неспроможність утримувати інших осіб з поважних причин [16, с. 277]. До таких причин можна віднести непрацездатність, утримання більш близьких родичів при низькому рівні доходів, багатодітність тощо.

До загальних підстав виникнення аліментних правовідносин належать:

- 1) спорідненість або інший сімейний зв'язок між суб'єктами;
- 2) наявність умов, передбачених законом або угодою сторін;
- 3) угода сторін про сплату аліментів або судове рішення про їх стягнення.

Розглянемо більш детально підстави виникнення аліментних правовідносин на прикладі зобов'язання батьків на утримання дитини.

У науковій літературі можна знайти сформульовані різні погляди на підстави виникнення аліментних зобов'язань батьків на утримання дітей. Зокрема, О. Й. Пергамент зазначає, що факт спорідненості є єдиною основою для виникнення аліментних зв'язків між матір'ю та дитиною, але для виникнення такого зв'язку у дитини з батьком повинен бути факт спорідненості, зареєстрований шлюб між батьками, а якщо батьки одружилися після народження дитини, ще потрібне визнання батьком своєї дитини [10, с. 19]. Вчений зазначає, що факт спорідненості і шлюб повинні бути юридично підтверджені, але не включає до підстав виникнення аліментних зобов'язань судове рішення. Загалом з таким визначенням можна частково погодитись, адже право на утримання в дитини виникає з моменту народження (а не рішення суду), а самі аліменти можуть сплачуватись і добровільно за угодою сторін.

Щодо цього, на думку З.В. Ромовської аліментний обов'язок у батьків виникає з моменту народження дитини [3, с. 7].

М.В. Антокольська визначає такі загальні підстави виникнення аліментних зобов'язань як наявність між суб'єктами родинного або іншого сімейного зв'язку, наявність умов, передбачених угодою сторін або

законодавством, судові рішення про стягнення аліментів або угода сторін про їх сплату [12, с. 232].

У статті 121 СК України визначено, що права і обов'язки матері, батька та дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому органом державної реєстрації актів цивільного стану в порядку визначеному законодавством [6]. Таким чином, і до підстав для виникнення аліментних зобов'язань батьків щодо утримання їх дітей необхідно віднести факт походження дитини від них, засвідчений органом державної реєстрації актів цивільного стану.

Тому варто погодитись з думкою Є.Д. Ханович, яка до підстав виникнення аліментних зобов'язань відносить походження дитини та наявність судового рішення або договору між батьками про сплату аліментів на дитину [19, с. 49].

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» державна реєстрація актів цивільного стану здійснюється з метою забезпечення реалізації прав фізичної особи та офіційного визнання та підтвердження державою фактів народження фізичної особи та її походження, шлюбу, розірвання шлюбу, зміни імені, смерті [20]. Слід зазначити, що у цій статті законодавець розрізняє такі юридичні факти, як народження та походження дитини. Крім того, у ч. 1 ст. 13 визначено, що державна реєстрація народження дитини проводиться з одночасним визначенням її походження та присвоєнням їй прізвища, власного імені та по батькові [20].

Відповідно до статті 142 СК України діти мають рівні права та обов'язки щодо батьків, незалежно від того, чи перебували їх батьки у шлюбі між собою [6]. Аналізуючи судові рішення, можна отримати підтвердження що при визначеній такій підставі виникнення аліментних зобов'язань як походження дитини, на рішення суду не впливає відсутність перебування батьків дитини у шлюбі. Зокрема, у рішенні Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 18 листопада 2020 року по Справі № 310/6435/20

було прийнято рішення про стягнення аліментів на утримання дитини, хоча шлюб між позивачкою та відповідачем зареєстровано не було. Зокрема, судом було встановлено, що сторони мають малолітню дитину, що було підтверджено свідоцтвом про народження. Судом встановлено, що дитина проживає з позивачкою та знаходиться на її утриманні, відповідач допомогу на дитину не надає, хоча працездатний. Суд прийняв до уваги заяву відповідача про визнання позову та вважає за необхідне задовольнити позовні вимоги, стягнувши з відповідача на користь позивачки аліменти на утримання дитини у розмірі однієї чверті заробітку (доходу) платника аліментів, але не менше 50% від прожиткового мінімуму, встановленого для дитини відповідного віку, щомісячно, починаючи стягнення з дня пред'явлення позову до суду і до досягнення дитиною повноліття [21].

У Сімейному кодексі України законодавець врегулював питання як визначається походження дитини. Зокрема, воно може визначатись:

- на підставі Свідоцтва про шлюб та документа закладу охорони здоров'я про народження дружиною дитини (якщо дитина народилась у шлюбі або протягом 10 місяців після розірвання шлюбу);

- за спільною заявою матері та чоловіка, який вважає себе батьком;

- якщо батьки не перебувають у шлюбі, то походження від матері визначається на підставі документа закладу охорони здоров'я про народження нею дитини, а від батька – за заявою батька і матері дитини або за рішенням суду.

Проте, аліментні зобов'язання можуть виникати не лише на основі кровного споріднення. Наприклад, відповідно до ст. 229 СК України, усиновлювач може бути записаним у Книзі реєстрації народжень матір'ю або батьком дитини або повнолітньої особи [6].

Щодо цього, Л.В. Красицька вважає, що при записі усиновлювача матір'ю або батьком дитини, походження дитини від батьків визначається на підставі судового рішення про усиновлення, а між батьками та дитиною виникає соціальний, а не біологічний зв'язок [22, с. 80]. При цьому, з

моменту усиновлення в усиновлювача з'являється обов'язок утримувати дитину, який при наявності інших підстав може трансформуватися в аліментне зобов'язання.

Підставою виникнення аліментних зобов'язань також є договір між батьками про сплату аліментів на дитину або рішення суду про стягнення аліментів.

Зокрема, у статті 181 СК України передбачено, що способи виконання батьками обов'язку щодо утримування дитини визначаються за домовленістю між ними і той з батьків, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні в грошовій і (або) натуральній формі. Відповідно до ст. 189 Ск України батьки можуть укласти договір про сплату аліментів на дитину, в якому визначають розмір та строки виплати. Такий договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується [6].

Нотаріальне посвідчення цього договору потрібно, так як він є довгостроковим і стосується надзвичайно важливих інтересів сторін, які переважно є малолітніми або неповнолітніми. Таке посвідчення може здійснюватися як державними, так і приватними нотаріусами у порядку, встановленому законодавством [23, с.13].

Укладення такого договору призначене для добровільного виконання аліментного зобов'язання одним із батьків, а також дає можливість батькам самостійно вирішувати питання сплати аліментів без звертання до суду.

У договорі про сплату аліментів сторони можуть самостійно визначати умови, розмір та строки сплати аліментів. Договір про виплату аліментів на дитину може передбачати виплату аліментів як у частці заробітку платника, так і сплату аліментів у фіксованій грошовій сумі шляхом надання майна або іншим способом, встановленим сторонами договору. Також можливе поєднання різних способів сплати аліментів, які можуть визначатись сторонами самостійно. Крім того, таким договором може бути передбачена сума можливих додаткових витрат на лікування дитини у разі хвороби, відпустки, навчання, для розвитку її здібностей та для інших потреб та

інтересів дитини [24, с. 50].

Договір про сплату аліментів можна змінити за спільним рішенням сторін або рішенням суду. Зміна або припинення такої угоди може бути здійснено в будь-який час, проте такі зміни також повинні бути нотаріально засвідчені. У разі недосягнення згоди розмір аліментів може бути змінений за рішенням суду за позовом отримувача або платника аліментів.

Також, відповідно до ст. 192 СК України розмір аліментів, визначений за рішенням суду або домовленістю між батьками, може бути згодом зменшено або збільшено за рішенням суду за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них [6].

До істотних умов аліментного договору слід віднести його предмет, розмір, порядок та строки виплати аліментів, а також порядок цільового використання коштів. Щодо строку виплати, то залежно від домовленості між батьками можна визначити будь-який строк, але він не повинен перевищувати строк досягнення дитиною повноліття.

Необхідно зауважити, що можливе також визнання аліментного договору недійсним. Визнання недійсним такого договору є можливим якщо його було укладено під впливом обману, помилки, погрози, насильства тощо. Наслідком визнання недійсним договору про сплату аліментів є анулювання правових наслідків такого договору з моменту його укладення, проте, слід зазначити, що кошти, які були сплачені за цим договором, не підлягають поверненню. При визнанні договору недійсним за рішенням суду, суд за вимогою стягувача може винести рішення про стягнення аліментів на підставі положень сімейного законодавства [24, с. 51].

Відповідно до ч.3 ст. 181 СК України, кошти на утримання дитини за рішенням суду присуджуються у грошовій сумі за вибором того з батьків разом з яким проживає дитина [6]. Спосіб стягнення аліментів може бути змінений за рішенням суду за позовом отримувача аліментів.

При визначенні розміру аліментів суд враховує: стан здоров'я дитини та її матеріальне становище; стан здоров'я платника аліментів та його матеріальне становище; чи є у платника аліментів інші діти, непрацездатні чоловік, дружина, батьки, дочка, син; наявність на праві власності, володіння та/або користування у платника аліментів майна та майнових прав, у тому числі рухомого та нерухомого майна, грошових коштів, виключних прав на результати інтелектуальної діяльності, корпоративних прав; доведені стягувачем витрати платника аліментів, в тому числі на придбання нерухомого або рухомого майна, сума яких перевищує десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи, якщо платником аліментів не доведено джерело походження коштів а також інші обставини що мають істотне значення [6].

Визначений мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину, і у Сімейному кодексі України зазначено, що він не може бути меншим, ніж п'ятдесят відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. При цьому мінімальний рекомендований розмір аліментів на одну дитину становить розмір прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку і може бути присуджений судом у випадку якщо дохід платника аліментів є достатнім для цього.

Розмір прожиткового мінімуму визначений Законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» і становить:

- «для дітей віком до 6 років: з 1 січня 2020 року - 1779 гривень, з 1 липня - 1859 гривень, з 1 грудня - 1921 гривня;
- для дітей віком від 6 до 18 років: з 1 січня 2020 року - 2218 гривень, з 1 липня - 2318 гривень, з 1 грудня - 2395 гривень» [25].

Варто зазначити, що до осіб, які мають право звернутися до суду, відносяться також опікуни (піклувальники), органи опіки та піклування, прокурор, адміністрація закладу охорони здоров'я, навчального або іншого закладу, в якому перебуває дитина. Особа, з якою проживає дитина, також може звернутися до суду з позовом про стягнення аліментів. Зокрема, це

право надано діду, бабі, сестрі, брату, мачусі, вітчиму. Такі особи можуть представляти інтереси дитини в суді як законні представники.

Право на стягнення аліментів у судовому порядку зберігається протягом усього часу, поки існує це право (наприклад, право на аліменти неповнолітньої особи існує до досягнення нею повноліття). Водночас аліменти присуджуються лише з моменту звернення до суду і хоч вони можуть бути стягнуті за виконавчим листом за минулий час, але не більше ніж за три роки, до пред'явлення виконавчого листа до виконання [6]

Крім того, важливо, що позбавлення батьківських прав не припиняє обов'язку утримувати дітей, і при задоволенні позову щодо позбавлення батьківських прав суд приймає рішення про стягнення аліментів на дитину. У випадку якщо мати, батько або інші законні представники дитини відмовляються отримувати аліменти від особи, яка позбавлена батьківських прав, то суд має прийняти рішення про перерахування аліментів на особистий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України та зобов'язує законних представників дитини відкрити такий особистий рахунок протягом місяця з дня набрання законної сили судовим рішенням [6].

Також важливо розглянути підстави виникнення аліментних зобов'язань щодо повнолітніх дочки і сина. Зокрема, потрібно розрізняти аліменти для непрацездатних дочка, син, які потребують матеріальної допомоги, та аліментні зобов'язання щодо повнолітніх дочки, сина, які продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги до досягнення ними двадцяти трьох років.

Непрацездатними громадянами, відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» є особи, які досягли встановленого Законом пенсійного віку, або особи з інвалідністю, у тому числі діти з інвалідністю, а також особи, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника відповідно до закону [26].

Щодо непрацездатних повнолітніх дітей, В.С. Гопанчук зазначає, що для утримання батьками повнолітніх дочки, сина необхідні такі підстави: повнолітні діти повинні мати статус непрацездатного; повнолітні непрацездатні син, дочка мають потребувати матеріальної допомоги. При цьому, необхідною умовою для сплати аліментів батьками своїм непрацездатним дочці або сину є можливість батьків надавати таку матеріальну допомогу [27, с. 134]. Вчений не відносить до таких підстав походження дітей, хоча без сімейної або родинної спорідненості (визначеної у порядку передбаченому законодавством), обов'язок на утримання дітей виникнути не може. Крім цього, до підстав виникнення аліментних зобов'язань слід додати рішення суду або договір про сплату аліментів.

Також у законодавстві передбачений обов'язок батьків утримувати повнолітніх дітей, які продовжують навчання, і у зв'язку з цим їм потрібна матеріальна допомога, до досягнення двадцяти трьох років. У даному випадку також до підстав виникнення такого обов'язку відноситься можливість батьків таку матеріальну допомогу надавати.

При цьому слід зазначити, що право на отримання матеріальної допомоги від батьків поширюється не лише на осіб, які навчаються на денних відділеннях, а також і на тих, хто навчається заочно або на вечірніх відділеннях, враховуючи і те, що у більшості випадків такі повнолітні діти можуть працювати та отримувати певний заробіток [28, с. 236].

Варто погодитись із думкою Я. В. Новохатської, яка визначає наступні підстави виникнення обов'язку батьків щодо утримання повнолітніх дочки або сина, які продовжують навчання:

- а) походження дітей (родинний зв'язок батьків і дітей);
- б) продовження навчання повнолітніми дітьми;
- в) потреба, яку мають повнолітні діти у зв'язку з продовженням навчання, у матеріальній допомозі;
- г) здатність батьків надавати таку матеріальну допомогу [29, с. 147].

Також до вище наведених підстав слід додати рішення суду або договір про сплату аліментів.

Таким чином, до загальних підстав виникнення аліментних правовідносин належать: спорідненість або інший сімейний зв'язок між суб'єктами, наявність умов, передбачених законом або угодою сторін, а також угода сторін про сплату аліментів або судове рішення про їх стягнення. Щодо підстав виникнення аліментних зобов'язань щодо утримання дітей, то до них можна віднести походження дитини (яке має бути засвідчене у передбаченому законодавством порядку), неповноліття дитини та договір між батьками про сплату аліментів на житину або судове рішення. У випадку усиновлення дитини підставою для виникнення аліментних зобов'язань є рішення суду щодо усиновлення. Що стосується обов'язку утримувати повнолітніх дітей, то додаються такі підстави як непрацездатність дочки або сина (або продовження навчання), потреба у зв'язку з цим у матеріальній допомозі, а також можливість батьків надавати сину або дочці таку матеріальну допомогу.

Отже, виходячи з вище викладеного, можна зробити висновок про те, що аліментні зобов'язання являють собою правовідносини, в яких одна сторона на підставі передбачених законодавством умов, має обов'язок утримувати іншу сторону, яка є членом її сім'ї або родичом, а друга сторона має право вимагати виконання такого обов'язку. Загальними підставами виникнення таких зобов'язань є спорідненість або інший сімейний зв'язок між суб'єктами, умови передбачені законом або угодою сторін внаслідок яких виникає такий обов'язок утримувати особу, а також угода сторін про сплату аліментів або судове рішення про їх стягнення.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ НА УТРИМАННЯ ДИТИНИ

2.1. Розмір та порядок нарахування аліментів на утримання дитини

За договором між батьками про сплату аліментів на дитину, той із батьків, хто проживає окремо, може брати участь у утриманні дитини як в грошовій, так і натуральній формі. За рішення суду аліменти можуть бути присуджені лише у грошовій формі (у частці від доходу того з батьків, хто є платником аліментів, або в твердій грошовій сумі).

У Сімейному кодексі України визначено мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину, який не може бути меншим, ніж п'ятдесят відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. У свою чергу, мінімальний рекомендований розмір аліментів на одну дитину становить розмір прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку [6].

Витрати на утримання та виховання дитини зазвичай складаються з таких основних видів витрат, як харчування, житло та одяг. Проте фактичні витрати можуть відрізнитись залежно від багатьох факторів, зокрема від потреб конкретної сім'ї, стану здоров'я дитини чи того з батьків, з яким проживає дитина. Часто «витрати на дитину» можна віднести до оціночних понять. Наприклад, змінюється розмір комунальних платежів, вартість оренди житла, яке винаймає той з батьків, з ким проживає дитина, однак розмір аліментів залишається незмінним. В іншому випадку квартира, де проживає один з батьків і дитина, може здаватися надмірно маленькою, і в цьому випадку сім'я переїжджає більшого помешкання за більш високими цінами. Всі ці обставини можуть впливати на розмір аліментів, тому батьки за домовленістю між собою, або за рішенням суду можуть змінити розмір аліментів [32, с. 110].

У договорі між батьками про сплату аліментів на дитину, хоч сторони і можуть на власний розсуд визначити розмір та строки оплати, а також інші умови, проте умови договору не можуть порушувати права дитини, які

встановлені законодавством.

Сума аліментів може бути як чітко визначеною, так коли сторони домовляються виплачувати суму у співвідношенні до неоподаткованого мінімуму доходів громадян, прожиткового мінімуму дітей відповідного віку, мінімальної заробітної плати тощо). Крім того, розмір аліментів не може бути нижчим за такий, який би отримувала б дитина у випадку стягнення аліментів у судовому порядку [30, с. 128].

Тобто, якщо відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» [25] прожитковий мінімум з 1 грудня 2020 року становитиме 1921 гривні для дітей віком до шести років та 2395 гривень для дітей віком від шести до вісімнадцяти років, то розмір аліментів, який може бути визначений за договором про сплату аліментів на дитину має становити не менше 960 грн 50 коп. (дев'ятсот шістдесят гривень п'ятдесят копійок) для дітей віком до шести років, та 1197 грн 50 коп. (одна тисяча сто дев'яносто сім гривень п'ятдесят).

Суттєвою перевагою договору про сплату аліментів на дитину є можливість визначити утримання у розмірі більшої сумою, ніж та, яка може бути призначена за судом. Сторони договору можуть врахувати всі витрати і за спільною домовленістю визначити узгоджену суму в договорі, керуючись виключно інтересами дитини [23, с. 14].

Необхідно зазначити, що за таким договором аліменти можуть сплачуватись у частці до доходу, у твердій грошовій сумі, шляхом передачі майна, а також іншими способами, погодженими сторонами. Зокрема, сторони можуть поєднувати різні способи надання утримання. Наприклад, сторони можуть домовитись про сплату частини утримання грошима, а іншої частини – шляхом передачі майна. Також можна домовитись і про систематичну передачу продуктів, купівлю одягу для дитини та інших необхідних речей. В такому випадку особа яка має бути платником аліментів, не відраховує в цьому випадку певної суми грошей, а надає забезпечення в натурі, про що відповідно зазначається в договорі. Крім цього, у договорі

можна передбачити передачу майна в користування дитині. Якщо сторони вирішують передбачити сплату аліментів у грошовій формі, сторони можуть домовитись про готівкову чи безготівкову форму розрахунків [23, с. 15].

Відповідно до ч.1 ст. 184 СК України «розмір аліментів, визначений за домовленістю між батьками у твердій грошовій сумі, щорічно підлягає індексації відповідно до закону, якщо платник і одержувач аліментів не домовилися про інше» [6].

Варто зазначити, що у вересні 2020 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до статті 71 Закону України "Про виконавче провадження" щодо обов'язку виконавця проводити індексацію розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі», відповідно до якого виконавець зобов'язаний щорічно проводити індексацію розміру аліментів, починаючи з другого року після визначення розміру аліментів. Також у цьому законі визначено, що індексація розміру аліментів, визначеного у твердій грошовій сумі, проводиться, якщо інше не передбачено у виконавчому документі чи у договорі між батьками про сплату аліментів на дитину, виконавцем у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку [31].

При порушенні порядку сплати аліментних виплат, стягнути аліменти передбачені договором про сплату аліментів шляхом отримання виконавчого напису нотаріуса. Для отримання виконавчого напису нотаріуса необхідно подати заяву, оригінал нотаріального посвідченого договору про сплату аліментів, а також вимога про виплату боргу отримана боржником. Після отримання виконавчого напису нотаріуса можна звернутися до виконавчої служби про стягнення заборгованості з платника аліментів.

Включення у договір про сплату аліментів на дитину умов про відмову від права на отримання аліментів, звільнення від сплати заборгованості за аліментами, звільнення від обов'язку брати участь у додаткових витратах на дитину, зменшення суми аліментів за умови відмови батька від спілкування з дитиною та інші умови, що порушують права дитини, встановлені

законодавством, є неприпустимими. Якщо умови договору порушують інтереси дитини, сторони можуть звернутись до суду з позовом про примусову зміну таких умов договору, розірвання договору або визнання його недійсним.

За відсутності двосторонньої згоди розмір аліментів, визначений за домовленістю між батьками, може бути згодом зменшено або збільшено за рішенням суду за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених СК України. При цьому, піж суттєвою зміну матеріального становища слід розуміти як значне зменшення чи збільшення доходів платника аліментів або їх отримувача. Суд також може розглядати можливість змін умов договору у випадку, якщо платник аліментів одружився або у нього народилися діти [30, с. 130].

Ухвалюючи рішення про збільшення розміру аліментів на дитину, суд має керуватись тим, що раніше визначений розмір аліментів для позивача є недостатнім для фізичного, духовного і соціального розвитку дитини, та мають бути встановлені суттєві обставини щодо поліпшення матеріального стану відповідача, внаслідок чого він має можливість сплачувати більшу суму [33, с. 36].

При невиконанні в добровільному порядку обов'язку по сплаті аліментів зобов'язаною особою, їх можна стягнути у судовому порядку. Щодо присудження аліментів за рішенням суду, то в кошти на утримання дитини присуджуються у частці від доходу її матері чи батька або у твердій грошовій сумі за вибором того з батьків, разом з яким дитина проживає.

Слід зазначити, що аліменти на дитину присуджуються за рішенням суду від дня пред'явлення позову, а в разі подання заяви про видачу судового наказу - із дня подання такої заяви. При цьому можуть бути присуджені аліменти за минулий час за умови що позивач надасть суду докази, що він вживав заходів щодо отримання аліментів з відповідача, але не міг їх отримати внаслідок ухиленням аліментнозобов'язаного від сплати. В такому

випадку суд може присудити аліменти за минулий час, але не більш як за десять років [6].

При визначенні розміру аліментів суд враховує: стан здоров'я дитини та її матеріальне становище; стан здоров'я платника аліментів та його матеріальне становище; чи є у платника аліментів інші діти, непрацездатні чоловік, дружина, батьки, дочка, чи є у платника аліментів інші особи, яких він зобов'язаний утримувати; наявність у аліментозобов'язальної особи майна та майнових прав, включаючи рухоме та нерухоме майно, грошові кошти, виключні права на результати інтелектуальної діяльності, корпоративні права; доведені стягувачем витрати платника аліментів, зокрема на придбання нерухомого або рухомого майна, сума яких перевищує десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи, якщо платником аліментів не доведено джерело походження коштів, а також інші обставини що мають істотне значення [6].

Крім того, при визначенні розміру аліментів з одного з батьків суд бере до уваги можливість надання утримання другим з батьків, своїми дружиною, чоловіком та повнолітніми дочкою, сином.

Перелік видів доходів, які враховуються під час визначення розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 року № 146 «Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб» [34]. Слід зауважити, що перелік встановлює лише основні види доходів громадян, які враховуються під час визначення розміру аліментів на дітей та не містить усіх видів доходів. Зокрема, у переліку не визначені такі види доходів, як дивіденди, роялті, проценти, хоч перелік не є вичерпним, а отже, аліментні зобов'язання можуть застосовуватись і щодо інших видів доходів.

Також у Переліку визначені види доходів, з яких утримання аліментів не провадиться. Зокрема, до таких відносяться: вихідна допомога при звільненні, суми не оподаткованого податком розміру матеріальної

допомоги, компенсації працівнику за невикористану відпустку, крім випадків, коли особа при звільненні отримує компенсацію за відпустку, не використану протягом декількох років, допомога на лікування, допомога у зв'язку з вагітністю і пологами, компенсаційні виплати при відрядження і переведенні на роботу в іншу місцевість, дотації на обіди, вартості путівок в санаторії і дома відпочинку, що надаються за рахунок коштів підприємства, компенсаційні суми, які виплачуються за амортизацію інструментів і зношеність одягу [34].

Частиною 3 статті 182 СК України передбачено, що «суд не обмежується розміром заробітку (доходу) платника аліментів у разі встановлення наявності у нього витрат, що перевищують його заробіток (дохід), та по відношенню до яких таким платником аліментів не доведене джерело походження коштів для їх оплати» [6]. Таким чином, якщо у платника аліментів є доведені витрати, які перевищують його заробіток (дохід), а джерело доходу не доведене, то суд може перевищувати обсяг офіційної зарплати аліментозобов'язаної особи. Крім того, якщо платник аліментів на дитину не працює, і не став на облік як безробітний в службу зайнятості відповідно до ст. 195 СК України, можуть нараховуватися виходячи з розміру середньої заробітної плати за місцем проживання.

Зміна розміру аліментів, визначених рішенням суду, змінюється за рішенням суду за позовом одержувача аліментів. Якщо зміна розміру аліментів відбувається у судовому засіданні, то суд має оцінювати всі обставини, перед тим як прийняти рішення про призначення або зміну аліментів. Важливо зазначити, що обов'язки з утримання дітей закон однаково покладає на обох батьків, але при цьому їх внесок в різні періоди життя може бути нерівним [32, с. 110].

Вибір способу стягнення аліментів у частці від доходу або у твердій грошовій сумі здійснюється за вибором того з батьків або інших законних представників дитини, разом із яким проживає дитина. Також слід зазначити, що якщо йде мова про стягнення аліментів на дитину з іноземного

громадянина, то розмір аліментів повинен вказуватися лише в твердій грошовій сумі згідно з положеннями Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інші види сімейного утримання 2007 р. [35]

Окрім вище переліченого, батьки зобов'язані брати участь у додаткових витратах на дитину, які можуть бути викликані особливими обставинами. До таких особливих обставин можуть відноситись витрати пов'язані з розвитком здібностей дитини, її хворобою, каліцтвом тощо. При цьому розмір участі одного з батьків, який є аліментозобов'язаним, у додаткових витратах на дитину при виникненні спору визначається судовим рішенням із врахуванням обставин, які мають істотне значення.

Додаткові витрати на дитину можуть фінансуватися наперед або покриватися після їх фактичного понесення одноразово, періодично чи постійно.

Важливо також зазначити, що батьки, за рішенням суду, можуть бути звільнені від зобов'язання утримувати дитину, за умови що дохід дитини набагато більший за дохід кожного з них і повністю забезпечує її потреби. Якщо дитина більше не отримує дохід або він або зменшився, заінтересована особа може звернутися до суду з позовом про стягнення аліментів.

Щодо аліментів на повнолітніх дітей, то, відповідно до СК України «суд визначає розмір аліментів на повнолітніх дочку або сина у твердій грошовій сумі і (або) у частці від доходу платника аліментів з урахуванням обставин, передбачених законодавством» [6].

Що стосується непрацездатних дітей, то законодавство зобов'язує виплачувати аліменти на таку особу поки дитина цього потребує. При цьому слід зазначити, що головними умовами виникнення таких аліментних зобов'язань є непрацездатність повнолітньої особи та її потреба у матеріальній допомозі. Дитина яка має інвалідність має право претендувати на виплату аліментів незалежно від віку і того, чи виплачувались аліменти раніше. Виплата аліментів непрацездатній дитині може бути здійснена за спільною згодою батьків, у разі такої домовленості сторони підписують

договір на отримання матеріальної допомоги, або ж за недосягненням згоди або при уникненні платником виконання своїх обов'язків, аліменти можуть бути стягнуті у примусовому порядку за рішенням суду.

Варто звернути увагу на те, що обов'язковою умовою матеріальної допомоги батьків щодо повнолітніх сина, дочки, які продовжують навчання, є наявність потреби в матеріальній допомозі. Варто погодитись із Г.М. Ахмач яка вважає що «суду необхідно враховувати при врегулюванні цієї сфери відносин наступні факти: факт наявності або відсутності заробітку у студентів, вартість навчання, наявність особистих грошових заощаджень. Крім того, якщо син або дочка навчаються заочно і при цьому ніде не працюють, маючи реальну можливість працевлаштуватись, то така обставина також має враховуватися судом не лише при визначенні розміру аліментів, але і при рішенні питання про доцільність і законність виникнення аліментних зобов'язань між батьками і повнолітніми сином чи дочкою. Також, на думку вченої, при визначенні розміру аліментів потрібно враховувати місце мешкання студентів, вартість проїзду до місця навчання» [36, с. 13]. Втілення такої позиції та застосування цих критеріїв у судовій практиці цілком логічно відповідало б такій підставі виникнення аліментних зобов'язань як «потреба у матеріальній допомозі у зв'язку з продовженням навчання», адже суд має враховувати всі обставини справи, в тому числі наявність заробітку повнолітніх дочки або сина.

Відповідно до частини п'ятої статті 183 СК України, той із батьків, разом з яким проживає дитина, має право звернутися до суду із заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів [6]. Таким чином, аліменти можуть стягуватися не лише в позовному провадженні, а й у спрощеному порядку наказного провадження. Можливість звернутися до суду для стягнення аліментів у порядку наказного провадження суттєво спрощує розгляд цієї категорії справ та скорочує строки вирішення спорів. Відповідно до статті 167 Цивільного процесуального кодексу України [37], суд розглядає заяву про видачу судового наказу протягом п'яти днів з дня її надходження.

Існує вичерпний перелік вимог, з якими особа може звернутись до суду в порядку наказного провадження. Щодо аліментних зобов'язань, то судовий наказ може бути видано лише у разі, якщо заявлено вимогу про стягнення аліментів: у розмірі одна четверта заробітку (доходу) платника аліментів на одну дитину, одна третя доходу на двох дітей та одна друга заробітку (доходу) платника аліментів на трьох і більше дітей, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину; у твердій грошовій сумі у розмірі 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку [37].

Розмір аліментів за судовим наказом не може бути меншим мінімального гарантованого розміру аліментів, визначеного сімейним законодавством. Для визначення максимального граничного розміру аліментів за судовим наказом, вважаємо, слід керуватися нормою ч.5 ст.183 СК України, яка вказує на неможливість стягнення суми аліментів, що перевищує десять прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на одну дитину [6]. Таким чином, сума що підлягає стягненню на підставі судового наказу, не може бути меншою ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та більшою десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку (за умови що дохід платника аліментів достовірно підтверджений).

Щодо цього питання варто погодитись із О. В. Губановою, яка зазначає, що про відсутність спору про право як одну з умов видачі судового наказу у справах про стягнення аліментів може йти мова, якщо одна із сторін (стягувач) надає суду безспірні і беззаперечні докази доходів платника аліментів. Тому, звернутись до суду із заявою про видачу судового наказу до боржника можна у випадку, коли останній має регулярний дохід, офіційно працевлаштований і може надати довідку про свої доходи або така довідка може бути витребуваною судом за клопотанням іншої сторони. У разі, якщо боржник не має офіційного місця роботи або доходу, має нерегулярний, непостійний дохід, відсутній у місці свого проживання і відсутні будь-які

контакти із ним, а стягувач не має бажання вживати заходів по доведенню доходів боржника, юридичною підставою стягнення аліментів за судовим наказом має стати норма ч.3 ст.184 СК України. [38, с. 16].

Важливо зазначити, що обов'язковою умовою для розгляду такого питання у наказному провадженні є те, що ця вимога не повинна бути пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства або материнства та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб і заява про видачу судового наказу на цій підставі не повинна мати в сукупності цих вимог.

Крім того, слід зазначити, що при зверненні до суду із заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів розмір аліментів у частці від доходу є фіксованим, а в позовному провадженні розмір є лише орієнтовним, так як при розгляді позову про стягнення аліментів у судовому провадженні мають бути враховані різні обставини, такі як стан здоров'я дитини, її матеріальний стан та інші обставини, які мають істотне значення.

У випадку, якщо виникла заборгованість щодо сплати аліментів з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду, одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення від дня прострочення сплати аліментів до дня їх повного погашення або до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені, але не більше ста відсотків заборгованості [1]. Відповідно до ч.3 ст. 549 Цивільного кодексу України пеня — це неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожний день прострочення виконання [9]. Сплата неустойки не звільняє боржника від виконання свого обов'язку в натурі, а форма вини (умисел або необережність) платника аліментів у разі стягнення судом неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів на вимогу одержувача аліментів, за загальним правилом, значення не має [39, с.311]. Особа визнається невинною, якщо їй вдасться довести, що вона вжила усіх залежних від неї заходів для належного виконання зобов'язання, або якщо несплата аліментів відбулася з поважної причини, у випадку чого право

на неустойку в одержувача аліментів не виникає.

Таким чином, виходячи з вище викладеного, можна зробити висновок про те, що розмір аліментів може бути визначений сторонами аліментного зобов'язання самостійно у договорі між батьками про сплату аліментів на дитину, або ж присуджений за рішенням суду. При цьому, розмір аліментів не може бути меншим за мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину, тобто не може становити менше ніж п'ятдесят відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. За відсутності спору щодо факту батьківства та справа не потребує залучення третіх осіб, стягувач може подати до суду заяву про видачу судового наказу, а суд відповідно розгляне дану справу у формі наказного провадження.

2.2. Особливості виконання аліментних зобов'язань на утримання дітей (у добровільному та примусовому порядку)

Сплата батьками аліментів на дитину може здійснюватися як у добровільному, так і примусовому порядку.

У добровільному порядку сплата батьками аліментів на неповнолітню дитину може здійснюватися, якщо виконання батьками їхніх обов'язків щодо утримання здійснюється фактично або на основі договору про утримання дитини. При цьому необхідно розрізняти такі поняття як «добровільне утримання» та «добровільне виконання аліментних зобов'язань». Під добровільним утриманням розуміють нормальні сімейні відносини, за якими батьки забезпечують дитину всім необхідним для її гармонійного фізичного та психологічного розвитку з урахуванням їх матеріальних можливостей. У свою чергу, добровільне виконання аліментних зобов'язань потрібно розуміти як відрахування аліментів на дитину за ініціативою платника та укладання договору між батьками про сплату аліментів на дитину [41, с. 24].

Відрахування аліментів на дитину за ініціативою платника здійснюється відповідно до статті 187 СК України, за заявою про відрахування аліментів на дитину з заробітної плати, пенсії чи стипендії у

розмірі та на строк, які визначаються у такій заяві [6]. Якщо строк, протягом якого потрібно здійснювати відрахування не зазначено в заяві, такі відрахування здійснюються поки заява не буде відкликана. Також така заява може бути відкликана до закінчення зазначеного строку в заяві. При цьому, платник може відкликати свою заяву і до закінчення строку вказаного в заяві без пояснення причин.

Важливо зазначити, що відрахування коштів на утримання дитини з ініціативи платника з його заробітної плати чи інших доходів не є перешкодою для стягнення аліментів у судовому порядку. Одержувач може звернутися до суду з такою вимогою у якщо він не згоден з розміром у якому виплачуються аліменти за заявою платника чи іншим [42, с. 573].

Також батьки можуть укласти договір про сплату аліментів. Відповідно до ст. 189 СК України, сторонами договору між батьками про сплату аліментів виступають батьки дитини [6]. Вони мають право скласти такий договір як у період їх перебування у шлюбі, так і після його розірвання. Даний договір може бути укладений також між батьками, які не перебувають у шлюбі, якщо ці особи зареєстровані як батьки дитини [43, с. 177]. Слід зазначити, що в такому випадку той з батьків який отримує аліменти за договором, виступає законним представником в інтересах дитини.

У договорі про сплату аліментів може бути визначений різний порядок сплати аліментів, наприклад шляхом особистої сплати аліментів безпосередньо одержувачеві аліментів, шляхом сплати аліментів платником аліментів їх одержувачеві через третіх осіб, поштовим переказом аліментів або шляхом перерахування аліментів на рахунок одержувача аліментів у банку [24, с. 50].

Важливо зазначити, що при невиконанні сторонами вимог законодавства щодо нотаріального посвідчення договору, такий договір не буде мати юридичної сили та вважатиметься недійсним. Тобто, за таким договором неможливо буде застосувати примусове стягнення аліментів і зацікавлена особа матиме право вимагати стягнення аліментів лише у

судовому порядку.

Відповідно до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України 22 лютого 2012 року № 296/5, умови договору про сплату аліментів на дитину не можуть порушувати права дитини, які встановлені СК України [44].

До такого порушення Л.В. Сапейко та В.А. Кройтор відносять низький розмір аліментів, який не відповідає потребам особи, яка їх одержує, в той час як платник аліментів має можливість сплачувати суми, які були б достатніми для існування та розвитку дитини. Також вони зазначають, що стихійна виплата коштів коли того забажає сам платник, є неприпустимою, оскільки аліменти мають задовольняти поточні потреби особи, яка потребує утримання.

Крім того, у договорі не можуть бути встановлені умови відповідальності за одержання аліментів, адже це буде порушенням права уповноваженої особи [13, с. 37].

Якщо один з батьків уникає виконання свого обов'язку щодо сплати аліментів, передбаченого договором, такий договір з виконавчим написом може бути переданий до державної виконавчої служби або приватного виконавця. Таким чином аліменти можуть стягуватися з платника примусово у розмірі, передбаченому договором, без додаткового звернення до суду. Стягнення аліментів за договором відбувається в такому ж порядку, в якому примусово стягуються аліменти за виконавчим листом, що видається на підставі судового рішення. При цьому слід зазначити, що якщо договір є змішаним і регулює не лише питання виплати аліментів на дитину, а й інші питання, такі як визначення місця проживання дитини, порядок виплати додаткових витрат), аліментне зобов'язання визначене в ньому все одно може бути примусово виконане підставі виконавчого напису нотаріуса.

Варто погодитись із рекомендаціями І.Г. Романенко, яка зазначає, що «при домовленості сторін про грошову форму аліментів, доцільним використання банківських рахунків, що дозволить отримати виписку з банку

у будь-який час, контролювати виконання аліментних зобов'язань й забезпечить можливість надати виписку з банківського рахунку як доказ сплати або несплати аліментів, адже виписка з банківського рахунку є безспірним доказом наявності чи відсутності заборгованості. Слід зауважити, що зміст аліментного договору повинен обов'язково містити інформацію про те, що, якщо у вказаний термін гроші не поступили на рахунок аліментноуповноваженого, цей строк є вихідним для виникнення заборгованості й розрахунку пені або штрафних санкцій. Також на думку вченої важливо передбачити не лише виникнення заборгованості, а й штрафні санкції, які повинні бути чітко визначені у аліментному договорі, враховуючи порядок нарахування пені, розмір тощо, що має стимулювати аліментнозобов'язаного виконувати свої аліментні зобов'язання в строк й гарантувати компенсацію аліментноуповноваженому за несвоєчасне отримання коштів, що може мати вирішальне значення у деяких життєвих ситуаціях (сплата за навчання, оплата лікування тощо)» [45, с. 35].

Важливо зазначити, що згідно з пунктом 17 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15 травня 2006 року № 3, Пленумом Верховного Суду України було визначено що за відсутності домовленості між батьками про сплату аліментів на дитину той із них, з ким вона проживає, має право звернутися до суду з відповідним позовом [46]. Із зазначеного можна зробити висновок про те, що батьки можуть звернутись до суду із позовом лише за відсутності домовленості між ними.

У таких випадках суди приймають рішення залишити позови без задоволення, обґрунтовуючи це тим, що на період звернення до суду договір про сплату аліментів є чинним, незмінним і нерозірваним, та відповідач зобов'язаний сплачувати аліменти на підставі договору, у визначеному ним розмірі, і тому підстави для стягнення аліментів за рішенням суду – відсутні [47, с. 16].

Що стосується додаткових витрат, то участь у них може визначатись за домовленістю між батьками. Відповідно до СК України додаткові витрати на дитину можуть покриватися наперед або після їх фактичного понесення (одноразово, періодично або постійно). Один з батьків може за вибором вимагати відшкодування реально понесених ним додаткових витрат або попереднього фінансування майбутніх витрат, зокрема, залежно від наявності в нього необхідних коштів [42, с. 576].

Варто погодитись з думкою М.Д. Ждана та І.А. Кузнецова, які зазначали, що аліментний договір якнайкраще захищає інтереси дітей та батьків, встановлюючи можливість визначення в угоді більшого розміру аліментів, ніж передбачений законом, найбільш зручніших порядку, способу та форми сплати аліментів. Крім цього, договір про сплату аліментів дає можливість застосовувати спрощений порядок примусового виконання такого договору і аліменти можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса [48, с. 42]. Усе вище наведене підтверджує твердження що договірний порядок сплати аліментів є більш зручним та ефективним, порівняно із судовим порядком стягнення аліментів.

Що стосується примусового порядку виконання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей, то його необхідність виникає внаслідок ухилення батьками від обов'язку утримувати дитину, або при неналежному його виконанні.

Варто зазначити, що примусове виникнення заборгованості пов'язане з несумлінною поведінкою платника аліментів (зокрема, його ухиленням від сплати аліментів; неповідомленням про місце проживання й роботи; прихованням доходів чи майна тощо), що можна пояснити тим, що зазвичай за рішенням суду аліменти стягуються в випадках, коли нормальні сімейні зв'язки порушено і обов'язок по утриманню дітей добровільно не виконується.

Виконавець розпочинає примусове виконання рішення про стягнення аліментів на підставі виконавчого документа, за заявою стягувача про

примусове виконання рішення. Така заява про примусове виконання рішення подається до органу державної виконавчої служби або приватного виконавця у письмовій формі разом із оригіналом (дублікатом) виконавчого документа. У заяві про примусове виконання рішення стягувач має право зазначити відомості, що ідентифікують боржника чи можуть сприяти примусовому виконанню рішення (наприклад, рахунок боржника, місце роботи чи отримання ним інших доходів, наявність певного майна у боржника та його місцезнаходження тощо) [49].

При стягненні аліментів з боржника, який офіційно працевлаштований та отримує заробітну плату на підприємстві, в установах, організаціях, у фізичної особи-підприємця на території України стягнення аліментів здійснюється шляхом відрахування з фактичного заробітку (доходу) за місцем роботи боржника на підставі постанови виконавця [50, с. 113].

Частиною третьою статті 70 Закону України «Про виконавче провадження» у разі стягнення аліментів може бути утримано п'ятдесят відсотків із заробітної плати за виконавчими документами до погашення заборгованості у повному обсязі. Крім цього, у частині четвертій цієї статті передбачено, що загальний розмір усіх відрахувань під час кожної виплати заробітної плати не може перевищувати п'ятдесяти відсотків заробітної плати, що має бути виплачена працівнику. Проте, таке обмеження не поширюється на відрахування із заробітної плати при відбування боржником покарання у виді виправних робіт і стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. У таких випадках розмір відрахувань із заробітної плати не може перевищувати сімдесят відсотків [51].

Слід звернути увагу на те, що в Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 02 квітня 2012 року № 512/5 визначено, що «у випадку якщо за двома виконавчими документами боржник зобов'язаний сплачувати аліменти в розмірі 1/4 та 1/3 частини заробітної плати, що умовно відповідає 25% і 33,33% заробітної плати, всього – 58,33%, тоді як законом допущено, що

загальний розмір усіх відрахувань під час кожної виплати заробітної плати не може перевищувати 50%, за винятком боржників, які відбувають покарання у виді виправних робіт. Для розрахунку необхідно спочатку визначити, який розмір стягнення припадає на один відсоток належних до утримання за виконавчими документами сум ($50\% \div 58,33 = 0,857$). Потім проводиться розрахунок розміру заробітку, належного до стягнення за кожним виконавчим документом ($0,857 \times 25\% = 21,4\%$ і $0,857 \times 33,33\% = 28,6\%$)» [49]. У даній нормі передбачено різні суми різним стягувачам, що означає, що розмір аліментів на дітей може бути встановлено різний.

При відсутності офіційного працевлаштування, боржник може сплачувати аліменти самостійно, надаючи виконавцю квитанцію про перерахування аліментів. Для захисту прав дитини та для уникнення навмисного ухилення від сплати аліментів шляхом приховування доходу, судом може бути присуджено аліменти у твердій грошовій сумі, яку боржник повинен сплачувати незалежно від того, працевлаштований він чи ні.

Стаття 195 СК України визначає, що заборгованість за аліментами, які присуджені у частці від доходу, визначається базуючись на фактичному заробітку (доході), який платник аліментів отримував за період, протягом якого не проводилося стягнення, незалежно від того, одержано такий дохід в Україні чи за кордоном [6]. Щодо заборгованості платника аліментів, який не працював на час виникнення заборгованості, аліменти визначаються виходячи із середньої заробітної плати працівника за місцем проживання на визначеній місцевості. Розрахунок заборгованості розраховується в автоматизованій системі виконавчого провадження на підставі відомостей, отриманих із звіту про здійснені відрахування та виплати; квитанцій (або їх копій) про перерахування аліментів; заяв або розписок стягувача; інформації про середню заробітну плату працівника для визначеної місцевості; а також інших документів, які свідчать про отримання боржником доходу або сплату ним аліментів [49].

Інформація про середню заробітну плату публікується Державною

службою статистики. Так, у місті Києві розмір середньої заробітної плати по місяцях у 2020 році становив: у січні 15787,27 гривень, у лютому 16446,56 гривень, у березні – 17990,27 гривень [52].

Також важливим питанням є стягнення аліментів особою, яка тимчасово перебуває або має намір постійно проживати в іноземній державі. Якщо дитина проживає в Україні, а батько за кордоном, що не звільняє його від сплати аліментів, позов про стягнення аліментів може бути подано до суду України за місцем проживання дитини. Проте, якщо між Україною і державою, у якій проживає платник аліментів, немає договору про надання правової допомоги, то виконання рішення суду України про стягнення аліментів може виявитися проблематичним [15, 302].

Проблема насамперед полягає в значних та суттєвих відмінностях матеріально-правових та процесуальних норм сімейного права, що може стати причиною для виникнення колізій під час виконання рішення іноземного суду. Зокрема, якщо дитина проживає на території однієї країни і судом цієї ж країни ухвалено рішення про стягнення аліментів на її користь, а боржник проживає на території іншої країни.

З метою врегулювання даного питання, 15 вересня 2017 р. Міністерству юстиції України видало Наказ № 2904/5 «Про затвердження Інструкції про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання» [53]. У даній Інструкції визначений порядок виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, прийнятої 23 листопада 2007 р. у м. Гаазі, що набрала чинності для України першого листопада 2013 р.

Що стосується порядку сплати аліментів у разі виїзду одного з батьків за кордон на постійне проживання у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, то в такому разі аліменти стягуються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 р. № 1203 «Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду

одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги» визначає, що «в випадку виїзду одного з батьків, який є громадянином України, для постійного проживання в іноземній державі, з якою Україна не має договору про подання правової допомоги, він повинен сплатити аліменти, які оформляються договором між цією особою та одержувачем, або договором про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно. Якщо аліментні зобов'язання не були виконані особою, що виїжджає, стягнення аліментів здійснюється за рішенням суду» [54].

Виконавець зобов'язаний щомісяця обчислювати розмір заборгованості із сплати аліментів, а також повідомити про розрахунок заборгованості стягувачу і боржнику у разі: надходження виконавчого документа на виконання від стягувача; подання заяви стягувачем або боржником; надіслання постанови на місце роботи платника аліментів, до фізичної особи-підприємця, фізичної особи, які виплачують боржнику певні доходи; надсилання виконавчого документа до іншого органу державної виконавчої служби; припинення або закінчення виконавчого провадження [51].

За наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці, виконавець повідомляє про внесення відомостей про боржника до Єдиного реєстру боржників, звертає стягнення на майно боржника та надсилає стягувачу письмове роз'яснення про право на звернення до органів досудового розслідування із заявою про вчинення кримінального правопорушення боржником, що полягає в ухиленні від сплати аліментів [49].

Слід зазначити, що Єдиний реєстр боржників являє собою систематизовану база даних про боржників, яка є складовою автоматизованої системи виконавчого провадження та ведеться з метою оприлюднення в режимі реального часу інформації про невиконані майнові зобов'язання боржників та запобігання відчуженню боржниками майна [55]. Відомості

Єдиного реєстру боржників є відкритими, загальнодоступними та безкоштовними.

Також, відповідно до частини дев'ятої статті 71 Закону України «Про виконавче провадження» за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за чотири місяці, «державний виконавець виносить вмотивовані постанови:

1) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України – до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;

2) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортними засобами – до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;

3) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, – до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;

4) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві полювання – до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі» [51].

Застосовані тимчасові заходи припиняються у випадку погашення заборгованості по сплаті аліментів у повному обсязі на підставі постанови державного виконавця про скасування таких заходів або закінчення виконавчого провадження.

Необхідно зазначити, що за несплату аліментів на утримання дитини за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, Статтею 183-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено покарання у вигляді суспільно корисних робіт на строк від 120 до 240 годин. Таке ж покарання передбачене за несплату

протягом трьох місяців аліментів на утримання дитини з інвалідністю, дитини, яка хворіє на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, із вродженими вадами розвитку та іншими проблемами із здоров'ям, визначеними у цій статті [56].

Варто додати, що злісне ухилення від сплати аліментів утворює склад злочину, передбаченого частиною першою ст. 164 Кримінального кодексу України, відповідно до якої передбачено покарання у виді штрафу від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або громадських робіт на строк від 80 до 120 годин, або виправних робіт на строк до одного року, або обмеження волі на строк до двох років. За саме діяння, вчинене особою, раніше судимою за зазначений вище злочин, передбачено покарання у вигляді виправних робіт на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років [57]. Під злісним ухиленням від сплати коштів на утримання дітей потрібно розуміти будь-які діяння боржника, спрямовані на невиконання рішення суду (зокрема, приховування доходів, зміну місця проживання чи місця роботи без повідомлення виконавця), які призвели до виникнення заборгованості по сплаті таких коштів у розмірі, що сукупно складають суму виплат за три місяці відповідних платежів.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що добровільне виконання аліментних зобов'язань являє собою відрахування аліментів на дитину за ініціативою платника аліментів та укладання договору між батьками про сплату аліментів на дитину. Щодо примусового виконання аліментних зобов'язань, то слід зазначити, що його виникнення пов'язане з несумлінною поведінкою платника аліментів та за рішенням суду аліменти стягуються зазвичай у випадках, коли нормальні відповідальні сімейні зв'язки порушено і обов'язок по утриманню дітей добровільно не виконується, що, в свою чергу, призводить до необхідності детального і ґрунтовного регулювання виконання аліментних зобов'язань на кожній стадії – від призначення аліментів за рішенням суду до примусового виконання такого зобов'язання.

2.3. Характеристика припинення аліментних зобов'язань на утримання дітей

У Сімейному кодексі України не зазначено чіткого переліку підстав припинення аліментних зобов'язань, проте, проаналізувавши чинне законодавство можна визначити наступні:

- 1) досягнення дитиною повноліття;
- 2) смерть дитини чи платника аліментів;
- 3) усиновлення дитини;
- 4) виключення відомостей про особу як батька/матір з актового запису про народження дитини;
- 5) укладення договору про припинення права на аліменти у зв'язку з передачею дитині права власності на нерухоме майно;
- б) виконання аліментного зобов'язання на момент виїзду одного з батьків на постійне проживання у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги [58, с. 49].

Щодо першої визначеної підстави, а саме, досягнення дитиною повноліття, до у статтею 180 СК України передбачено, що батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття. З цієї норми випливає, що після досягнення дитиною 18-річного віку таке зобов'язання припиняється.

Таку думку підтримує М.В. Антокольська, яка зазначає, що «зобов'язання батьків сплачувати аліменти по відношенню до повнолітніх недієздатних дітей не є продовженням аліментного зобов'язання щодо дітей до досягнення ними повноліття, адже після досягнення дітьми повноліття аліментне зобов'язання батьків по відношенню до неповнолітніх дітей припиняється. А якщо діти є непрацездатними і потребують стягнення аліментів з батьків після досягнення вісімнадцяти років, потрібно звертатися до суду з новим позовом» [12, с. 255].

В.С. Гопанчук також стверджує, що право на аліменти на дитину припиняється при досягненні нею повноліття, так як за загальним правилом

утримання здійснюється батьками до досягнення дитиною повноліття. При утриманні повнолітньої дитини, яка продовжує навчання, аліментне зобов'язання припиняється з досягненням дитиною двадцяти трьох років [27, с. 230].

Відповідно до ст.1 ст.34 Цивільного кодексу України особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття) має повну цивільну дієздатність [9]. Проте, законодавством визначені і інші випадки, в яких особі може надаватись повна цивільна дієздатність. Зокрема, фізична особа набуває повної дієздатності:

- 1) внаслідок реєстрації шлюбу (фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу);
- 2) якщо фізична особа досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором;
- 3) якщо неповнолітня особа записана матір'ю або батьком дитини;
- 4) якщо фізична особа досягла шістнадцяти років і бажає займатися підприємницькою діяльністю (з моменту державної реєстрації особи як підприємця).

Щодо таких випадків виникає питання щодо того, чи припиняється у осіб, які отримали повну цивільну дієздатність до досягнення вісімнадцятирічного віку, право на утримання від батьків.

Часткову відповідь на дане питання можна знайти у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів», а саме у пункті 15 зазначено, що при вирішенні спору про стягнення аліментів на неповнолітню дитину «судам потрібно враховувати, що укладення цією дитиною шлюбу не припиняє передбаченого законом обов'язку утримувати її до досягнення нею повноліття, а утримання дитини, на яку стягуються аліменти, у державному чи комунальному закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому закладі - стягнення аліментів на користь того з батьків, з яким до

цього проживала дитина, якщо він їх за цільовим призначенням» [46].

Тому, слід погодитись з думкою Я.В. Новохатської, яка стверджує що отримання дитиною повної дієздатності до досягнення нею повноліття в результаті народження у неї дитини, реєстрації шлюбу, укладення трудового договору або реєстрації особи як підприємця не являється підставою для припинення обов'язку батьків щодо утримання такої дитини [59, с. 9]

Варто зазначити, що хоча обов'язок батьків сплачувати аліменти на дітей припиняється з досягненням дитиною повноліття (18 років), проте за наявності таких обставин як продовження навчання до досягнення 23 років або непрацездатність дитини, яка потребує матеріальної допомоги (і батьки можуть її надавати), зобов'язання можуть продовжуватись, проте за іншим суб'єктним складом, де одержувачем буде непрацездатна син або дочка, або повнолітня дитина що продовжує навчання до двадцятитрьохрічного віку.

Підставами припинення обов'язків батьків щодо сплати аліментів повнолітнім непрацездатним дочці чи сину є: поновлення працездатності дочки або сина; відсутність потреби такої повнолітньої непрацездатної дитини в матеріальній допомозі; відсутність матеріальної можливості у батьків утримувати дочку або сина. Щодо утримання дочки або сина, які продовжують навчатися, до підстав припинення такого зобов'язання відносяться досягнення 23-річного віку; припинення навчання; відсутність потреби у матеріальній допомозі або відсутність можливості у батьків надавати матеріальну допомогу.

Наступною підставою припинення аліментних зобов'язань на утримання дітей є смерть однієї із сторін, тобто платника аліментів або дитини, яку він зобов'язується утримувати. Припинення обов'язку у даному випадку пояснюється тим, що аліментні зобов'язання носять особистий характер та не передбачають правонаступництва. При цьому, в разі смерті одного із батьків права та обов'язки дитини припиняються лише щодо одного з батьків, а щодо іншого зберігаються у повній мірі. У свою чергу, смерть дитини припиняє права та обов'язки кожного з батьків щодо неї, так

як без цього суб'єкта дані правовідносини існувати не можуть [60, с. 206].

Щодо оголошення фізичної особи померлою, то його правові наслідки є такими ж, які настають у разі смерті [9]. Тобто, в такому випадку аліментне зобов'язання припиняється.

У разі ж визнання особи безвісно відсутньою, аліментне зобов'язання не припиняється, над майном громадянина визнаного безвісно відсутнім, на підставі рішення судового рішення встановлюється опіка, і, відповідно до ст. 44 Цивільного кодексу України, опікун над майном приймає виконання цивільних обов'язків на користь такої особи, а також погашає за рахунок її майна борги, управляє цим майном в її інтересах. За заявою заінтересованої особи такий опікун надає за рахунок цього майна утримання особам, яких вони за законом зобов'язані утримувати [9]. При цьому слід зауважити, що обов'язок сплати аліментів не переходить на опікуна майном, і останній лише виконує зобов'язання безвісно відсутньої особи за рахунок її ж майна.

Також до підстав для припинення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей належить усиновлення дитини. Щодо цього у статті 232 СК України зазначено, що з моменту здійснення усиновлення особисті та майнові права і обов'язки між батьками та усиновленою особою, а також між нею та іншими її родичами за походженням, припиняються [6]. Тобто, рішення про усиновлення дитини буде являтися підставою для припинення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей, та водночас підставою для виникнення аліментних зобов'язань усиновлювачів для утримання ними усиновленої особи.

Таким чином, внаслідок позбавлення батьківських прав припиняються усі правовідносини з дитиною, окрім майнових, адже у законодавстві прямо передбачено збереження обов'язку з утримання дітей. Аліментні зобов'язання припиняються лише при усиновленні дитини, за винятком випадку, коли при усиновленні дитини однією особою права та обов'язки були збережені (за бажанням матері, якщо усиновлювачем є чоловік, або за бажанням батька, якщо усиновлювачем є жінка), адже в такому разі

аліментні зобов'язання щодо утримання дитини будуть зберігатись.

Наступною підставою припинення аліментних зобов'язань є виключення відомостей про особу як батька або матір дитини з актового запису про її народження. Слід зазначити що таке виключення можливе лише за рішенням суду і оспорювати своє батьківство можуть: особа, яка записана батьком дитини; спадкоємці особи, яка записана батьком дитини; матір дитини щодо батьківства свого чоловіка. У свою чергу, материнство можуть оспорювати: жінка, яка записана матір'ю дитини, та жінка, яка вважає себе матір'ю дитини.

У СК України, а саме у статті 136, визначено, що оспорювання батьківства можливе лише з моменту народження дитини та до досягнення нею повноліття та неможливе у разі смерті дитини. Також немає права оспорювати батьківство особа, яка записана батьком дитини, якщо у момент реєстрації вона знала, що не є батьком дитини, а також особа, яка дала свою згоду на застосування допоміжних репродуктивних технологій. Оспорювання материнства не допускається у разі перенесення в організм жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) за допомогою допоміжних репродуктивних технологій, а також якщо жінка є донором яйцеклітини для зародка, який імплантований у організм іншої жінки [6].

Варто погодитись із думкою Л. В. Красицької, що «у випадку, коли особа надала згоду на застосування допоміжних репродуктивних технологій, а дитина була народжена від сторонньої особи, то не можна позбавити права на оспорювання батьківства такої особи з інших підстав, які мають бути доведені в суді» [61, с. 54].

Спадкоємці мають право оспорювати батьківство особи після її смерті за наявності однієї з таких обставин, як подання цією особою за життя заяви до нотаріуса про невизнання свого батьківства; пред'явлення такою особою позову про виключення свого імені як батька із акту запису про народження дитини; якщо особа з поважних причин не знала про те, що вона записана

батьком дитини [29, с. 120]. В останньому передбаченому випадку оспорити батьківство можуть дружина, батьки та діти особи, яка померла.

Проте, оскільки смерть платника аліментів відноситься до підстав для припинення аліментних зобов'язань, то оспорення батьківства спадкоємцями уже ніяк не вплине на аліментні зобов'язання.

Важливо зазначити, що стягнення аліментів на дитину з особи, яка записана батьком або матір'ю, не являється перешкодою для звернення до суду з позовом про виключення відомостей про неї як батька чи матері дитини з актового запису про її народження.

Також потрібно звернути увагу на таку підставу припинення аліментних зобов'язань, як укладення договір про припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно.

Частиною 1 статті 190 СК України визначено, що «той із батьків, з ким проживає дитина, і той з батьків, хто проживає окремо від неї, з дозволу органу опіки та піклування можуть укласти договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно (житловий будинок, квартиру, земельну ділянку тощо)» [6].

Слід зазначити, що не всі вчені вважають дану норму доцільною. Зокрема, Б.К. Левківський та Є. Виговська зазначають, що закріплюючи таку норму, законодавець не врахував суті, значення та мету надання утримання дитині на її утримання, які полягають в необхідності забезпечення для дитини належного утримання до її повноліття протягом всього часу її зростання, а також не врахував необхідності дотримання регулярності матеріального забезпечення, та не досить влучно підійшов до створення правової конструкції норми, не достатньо добре використав юридичну термінологію [62, с. 62].

Подібну думку має і С.Я. Фурса, яка зазначає, що одноразове накопичення відповідної грошової суми для задоволення матеріальних чи інших потреб члена сім'ї на майбутнє не відповідає призначенню аліментів [5, с. 64].

Проте, все таки, не всі науковці мають негативне ставлення до даної норми. Зокрема слід погодитись із Т.С. Андрущенко, на думку якого «укладення подібного договору може бути гідною альтернативою «класичному» аліментному договору, так як він гарантує забезпечення утримання у таких випадках, коли платник аліментів не має стабільного доходу або при виїзді особи за кордон на постійне місце проживання. Крім того, науковець стверджує, що за деяких обставин такий спосіб забезпечення інтересів дитини, щодо якої вирішується питання про аліментне утримання, може бути найбільш ефективним» [63, с. 188].

Відповідно до статті 190 СК України, для припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно необхідна сукупність таких юридичних фактів як отримання від органу опіки та піклування дозволу на укладення договору, укладення такого договору за волевиявленням обох батьків, нотаріального посвідчення договору та державної реєстрації права власності на нерухоме майно відповідно до законодавства за дитиною або дитиною і тим із батьків, з ким вона проживає на праві спільної часткової власності на це майно.

Договір про припинення права на аліменти може укладатися на особисту приватну власність. Якщо майно належить відчужувачу на праві спільної сумісної власності, то для укладення такого договору він повинен визначити свою частку. У разі укладення такого правочину у того з батьків, хто проживає окремо від дитини, припиняється обов'язок щодо її утримання, а в того з батьків, з ким проживає дитина, виникає обов'язок утримувати її самостійно [6].

Слід зауважити, що оскільки у статті 190 СК України визначений перелік об'єктів нерухомого майна, яке може бути передане за таким договором, не є вичерпним, деякі науковці пропонують обмежити предмет договору об'єктом житлове приміщення, обґрунтовуючи це тим, що передбачений в нормі термін «нерухоме майно» є невиправданим, оскільки не гарантує дитині забезпечення її побутових потреб впродовж періоду

виховання, а застосування терміну «житлове приміщення» суттєво б змінило значення норми[62, с. 62]. У даному випадку все залежить від вартості такого майна та можливості використання, адже якщо вартість нерухомого майна за договором перевищує загальну суму аліментів, яку повинен сплатити платник за весь період, або, наприклад, якщо здача в оренду такого майна може приносити значно більші кошти, ніж передбачено законом, даний договір якраз би міг гарантувати дитині забезпечення її потреб.

Таким чином, тому з батьків, з ким залишається дитина, важливо розуміти усі переваги та можливі негативні наслідки укладення такого договору. Зокрема, до недоліків договору про припинення права на аліменти можна віднести витрати утримання переданого майна, до яких відносяться податок на землю, комунальні платежі, витрати на ремонт тощо.

У третьому абзаці частини першої статті 190 СК України зазначено, що якщо дитина досягла чотирнадцяти років, то вона бере участь в укладенні такого договору. Проте, С.Я. Фурса заперечує необхідність участі дитини у вирішенні даного питання та цілком обґрунтовано вказує на те, що оскільки кошти на утримання неповнолітньої дитини виплачуються тому з батьків, з яким вона проживає, то участь такої дитини вважати обов'язковою немає необхідності, так як саме батьки мають зобов'язання утримувати дитину та, відповідно, саме їм потрібно вирішувати питання про те, які кошти необхідні їм для належного утримання дитини та які здатний виплатити платник аліментів. [64, с. 489].

При укладенні такого договору сторони, з метою якнайкращого забезпечення інтересів дитини, повинні оцінити економічну та соціальну ліквідність такого майна, можливість за його рахунок забезпечити потреби дитини, вартість такого майна в співвідношенні до прогнозованого загального обсягу аліментного забезпечення на період до досягнення повноліття із врахуванням можливих додаткових витрат пов'язаних з утриманням такого майна тощо [65, с. 55].

Проте, потрібно зазначити, що при укладенні договору про припинення

права на аліменти у зв'язку з передачею майна не можна точно з'ясувати співвідношення вартості майна, яке відчужується та загальної суми аліментів, право на які припиняється. Не завжди існує можливість визначити суму аліментів, так як неможливо передбачити момент припинення обов'язку по сплаті аліментів та визначити їх точний розмір, адже у майбутньому суд може звільнити батьків від обов'язку утримувати дитину, якщо її дохід набагато перевищує дохід кожного з них і забезпечує у повній мірі її потреби, розмір аліментів може бути зменшений або збільшений у випадку зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або покращення здоров'я платника або одержувача аліментів, у випадку народження інших дітей [66, с. 66]. Також ризик при укладенні такого договору є і у того з батьків, який залишається з дитиною, адже навіть зміна матеріального стану чи стану здоров'я не будуть підставою для звернення до суду з позовом про поновлення стягнення аліментів, навіть в разі якщо передана дитині нерухомість буде знищена.

Також варто звернути увагу на те, що укладення договору про передачу власності на нерухоме майно не звільняє платника аліментів від додаткових витрат на дитину, викликаних особливими обставинами (ст. 185 СК України), які можуть бути стягнені незалежно від вартості переданого майна.

Якщо за рішенням суду ім'я батька або матері буде виключено з актового запису про народження дитини, то за позовом цього з батьків договір про припинення аліментів у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно може бути визнаний судом недійсним. Виключення батька або матері як батьків дитини означає, що аліменти стягувалися з нього на незаконній підставі. Тому для визнання договору недійсним у такому випадку достатньо рішення про скасування батьківства або материнства. Після визначення судом договору недійсним майно повертається у власність особи. Яка була відчужувачем.

Варті уваги також особливості процедури щодо розірвання договору про припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям права власності на

нерухоме майно як різновиду аліментного договору, який відрізняється від процедури розірвання чи внесення змін до звичайного аліментного договору. Зокрема, процедура ускладнюється тим, що предметом цього договору є нерухоме майно, а тому такий договір, як і будь-які зміни до нього, підлягає державній реєстрації. Таким чином, нотаріус повинен перевірити відсутність заборони відчуження або арешту щодо такого майна за даними Єдиного реєстру речових прав на нерухоме майно, про що виготовляються відповідні витяги. Якщо сторони розривають договір, предметом якого є майно, яке перебуває в податковій заставі, нотаріус має перевірити наявність письмової згоди відповідного податкового органу [67, с. 26].

Як підсумок, варто зазначити, що укладення договору про припинення аліментів у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно являє собою не звільнення чи відмову від аліментного зобов'язання, а лише заміну способу його виконання. При цьому відчужувач не звільняється від обов'язку брати участь у додаткових витратах на дитину, що викликані особливими обставинами (розвитком здібностей дитини, її хворобою, каліцтвом тощо).

Також підставою припинення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей є виконання аліментного зобов'язання на момент виїзду одного з батьків за кордон на постійне проживання у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги.

СК України передбачає, що в такому випадку аліменти стягуються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Порядок стягнення аліментів в такому випадку передбачений постановою КМУ від 19 серпня 2002 р. № 1203 «Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги» [68]. У цьому порядку визначено, що виконання аліментного зобов'язання в разі виїзду одного з батьків за кордон на постійне проживання у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, можливо шляхом укладання договору про виплату аліментів, договору про припинення права

на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно, а також шляхом стягнення коштів за весь період до досягнення дитиною повноліття на підставі судового рішення.

Договір про виплату аліментів укладається між батьками про виконання аліментного зобов'язання з утримання дитини до досягнення нею повноліття. Якщо аліментні зобов'язання не були виконані особою, що виїжджає, стягнення аліментів здійснюється за рішенням суду.

Для запобігання ухиленню батьків від виконання свого обов'язку щодо утримання дітей, законодавством передбачено, що виїжджаюча для постійного проживання за кордон особа, одночасно із заявою про видачу паспорта громадянина України для виїзду за кордон або оформлення відповідної сторінки у паспорті за наявності дитини, яка залишається проживати в Україні, повинна подати договір про сплату аліментів на дитину або нотаріально засвідчену заяву про відсутність в одержувача аліментів вимог щодо стягнення аліментних платежів, чи копію рішення суду про плату аліментів до паспортної служби органу внутрішніх справ за місцем її проживання в Україні. Крім того, до моменту отримання паспорта зазначена особа зобов'язана подати до органу внутрішніх справ відповідний документ, що підтверджує виконання нею аліментних зобов'язань (нотаріально засвідчену заяву про відсутність в одержувача аліментів вимог щодо стягнення аліментних платежів або нотаріально засвідчену копію постанови державного виконавця про закінчення виконавчого провадження тощо) [68].

Відповідно до СК України, «за рішенням суду, до виїзду боржника за кордон стягнення аліментів здійснюється за весь період до досягнення дитиною повноліття. Якщо після виконання аліментних зобов'язань один з батьків не виїхав на постійне проживання у іншу державу або повернувся для постійного проживання в Україну, порядок стягнення аліментів з урахуванням сплаченої суми встановлюється законодавством, і суд може встановити подальше періодичне стягнення аліментів з урахуванням вже сплаченої суми» [6].

Окрім описаних вище підстав, слід зазначити, що стаття 188 СК України також передбачає можливість звільнення від обов'язку утримувати дитину за умови що дохід дитини набагато перевищує дохід кожного з батьків і повністю забезпечує її потреби.

Чинним законодавством не визначено яким чином мають співвідноситись дохід дитини та дохід її батьків для того, щоб дохід дитини вважався таким, що набагато перевищує дохід батьків. Щодо забезпечення потреб, то Є.Д. Ханович слушно зауважує, що потреби дитини визначаються окремо у кожному випадку із врахуванням віку, стану здоров'я, місця проживання, стабільності отриманого доходу дитини тощо.

Також передбачено, що якщо дитина перестала отримувати дохід або її дохід зменшився, зацікавлена особа має право звернутися до суду з позовом про стягнення аліментів [6]. Тобто, зобов'язання щодо виплати аліментів у випадку, якщо дитина отримує суттєво більший дохід, ніж її батьки, і може сама забезпечувати усі свої потреби, припиняється на період такого отримання такого доходу, проте при зникненні такої обставини дитина знову має право на отримання аліментів і батьки зобов'язані її утримувати.

Таким чином, обов'язок батьків сплачувати аліменти на дітей припиняється з досягненням дитиною вісімнадцять років, але при продовженні навчання до досягнення двадцяти трьох років або непрацездатності дитини, яка потребує матеріальної допомоги (і батьки можуть її надавати), зобов'язання можуть продовжуватись за іншим суб'єктом складом. Аліментні зобов'язання припиняються при усиновленні дитини, за винятком випадку, коли при усиновленні дитини однією особою права та обов'язки були збережені (за бажанням матері, якщо усиновлювачем є чоловік, або за бажанням батька, якщо усиновлювачем є жінка). Також до підстав припинення аліментних зобов'язань відносяться смерть однієї з сторін такого зобов'язання, виключення відомостей про особу як батька або матір дитини з актового запису про її народження, укладення договору про припинення права на аліменти у зв'язку з передачею дитині права власності

на нерухоме майно. Також припинення аліментних зобов'язань можливе бути здійснене внаслідок виїзду платника аліментів на постійне місце проживання в іншу країну, з якою не укладено договір про подання правової допомоги та його неповернення в Україну, при чому платник повинен виконати свої аліментні зобов'язання з утримання дитини до досягнення нею повноліття, які можуть бути оформлені договором про сплату аліментів, договором про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно або за рішенням суду.

Отже, виходячи з вище викладеного можна зробити висновок про те, що розмір аліментів може бути визначений сторонами аліментного зобов'язання самостійно у договорі між батьками про сплату аліментів на дитину, або ж присуджений за рішенням суду. При цьому, розмір аліментів не може бути меншим за мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину. Виконання аліментних зобов'язань може бути добровільним або стягуватись у примусового порядку. Примусове виконання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей зазвичай виникає внаслідок ухилення батьками від обов'язку утримувати дитину або неналежного його виконання, тому договірний порядок сплати аліментів є більш зручним та ефективним, порівняно із судовим порядком стягнення аліментів. Здійснивши аналіз чинного законодавства можна визначити наступні підстави припинення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей: досягнення дитиною повноліття; смерть однієї із сторін аліментного зобов'язання; усиновлення дитини; виключення відомостей про особу як батька або матір дитини з актового запису про її народження; укладення договору про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно, а також виконання аліментного зобов'язання на момент виїзду аліментнозобов'язаного на постійне проживання в державу, з якою Україна не має укладеного договору про надання правової допомоги.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

3.1. Проблеми правового регулювання аліментних зобов'язань в Україні

Проблеми щодо виконання аліментних зобов'язань можуть негативно впливати на можливість дитини повноцінно та гармонійно розвиватись, здобувати освіту, чи навіть на мінімальне забезпечення її потреб для існування. Саме тому важливим питанням є дієвість механізмів, які регулюють виконання аліментних зобов'язань з метою захисту прав дітей.

Часто на практиці виникають проблеми з виконанням судового рішення та судового наказу про стягнення аліментів. Обставини, які перешкоджають стягненню можуть виникати як до винесення рішення про стягнення аліментів (такі як відсутність у боржника постійного доходу; недостовірно вказані платником аліментів суми одержуваного доходу і т. д.); або ж спроби уникнення після прийняття судом рішення чи винесення наказу своїх обов'язків щодо сплати аліментів (зміна місця роботи без повідомлення про це боржника чи виконавця; приховування значного збільшення доходу, що отримується, і т. д.) [69, с. 60].

Однією з найскладніших проблем, що пов'язані зі сплатою аліментів на утримання дітей є визначення доходів потенційного платника аліментів. Дана проблема виникає коли платник аліментів приховує відомості про власні доходи, довідки про заробітну плату не відповідають дійсності, або працює неофіційно.

У деяких випадках дане питання можна вирішити доведенням що у платника є витрати, які перевищують його дохід, і щодо яких такою аліментнозобов'язаною особою не доведено джерело походження коштів для їх оплати. У цьому випадку проблема полягатиме в отриманні достатньої кількості доказів для суду [70, с. 12]. За таких умов, суд, використовуючи аналогію права, може визначити розмір аліментів відповідно до витрат, які

здійснює відповідач. При цьому слід зазначити, що реальні витрати позивача при приховуванні ним своїх доходів довести досить складно, а у повній мірі – навіть неможливо, тому дане питання потребує подальшого дослідження для виявлення можливих шляхів подолання способів навмисного уникнення батьками належного виконання своїх обов'язків щодо утримання своїх дітей.

Варто зазначити, що часто аліментнозобов'язані особи намагаються уникнути сплати аліментів або зменшити їх розмір шляхом надання суду недостовірної інформації. Так, під час судового розгляду Справи №348/1289/20 (Номер судового провадження: 2/348/810/20), відповідач зазначив, що взяв кредит для того, щоб надавати кошти на утримання сина позивачу і залишок за кредитом на день розгляду справи становив 41000,00 гривень. Як було встановлено зі слів відповідача у судовому засіданні, кредит він отримав приблизно у той час як купив транспортний засіб, а у наданій суду довідці не зазначено цільове призначення кредиту та не надано суду доказів того, що зняті з кредитного рахунку кошти відповідач передавав позивачу [71]. Даний випадок яскраво свідчить про те, що недобросовісні батьки можуть намагатись шляхом надання недостовірної інформації зменшити розмір аліментів на дитину.

Крім того, слід зазначити, що якщо у платника аліментів взагалі немає доходів (або платник так декларує), дитині відповідно до Постанови КМУ від 22.02.2006 р. № 189 «Про затвердження порядку призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме» [72] призначається тимчасова державна допомога, розмір якої розраховується як різниця між п'ятдесятьма відсотками прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців.

Важливо зазначити, що у даному порядку до підстав припинення тимчасової допомоги належить виявлення обставин, що свідчать про можливість одного з батьків утримувати свою дитину [72]. Тобто, якщо

платник аліментів приховує від держави свої доходи і при цьому має високий життєвий рівень, а інший з батьків здатний утримувати свою дитину на мінімальному рівні, вище зазначена тимчасова допомога не надається і забезпечення дитини повністю покладається на того з батьків, з яким проживає дитина.

Варто зазначити, що така ситуація суперечить положенням СК України, в якому зазначено, що мати та батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою, а розірвання шлюбу між батьками та проживання їх окремо від дитини не впливає на їхні права та обов'язки щодо дитини.

Також, гострою є проблема пошуку місця роботи платника аліментів. Незважаючи на те, що адміністрація організації, де працює платник, під загрозою штрафу зобов'язана повідомити судовому виконавцю і стягувачу аліментів про звільнення платника, на практиці таким організаціями, як правило, нічого невідомо його нове місце роботи. Сам платник також зобов'язаний повідомляти про зміну місця роботи і проживання, проте факти приховування доходів та неможливість визначення місця роботи платника, на жаль, набувають все більшого поширення. Єдиним виходом з даної ситуації, на думку Л.О. Самілик, є «створення єдиної комп'ютерної бази даних, яка включатиме відомості про всіх осіб, які працюють за трудовим договором або контрактом, як за основним місцем роботи, так і за сумісництвом» [73, с. 91].

Проте слід зазначити, що така база не вирішить проблеми щодо ухилення від сплати аліментів тими батьками, які працюють неофіційно і приховують свої доходи.

Щодо проблемних аспектів стягнення аліментів, також слід зазначити, що, хоча ч. 2 ст. 191 СК України передбачає можливість присудження судом аліментів за минулий час, проте не більше, ніж за десять років, на практиці в цій частині позовних вимог позивач повинен подати суду докази того, що він вживав заходи щодо одержання аліментів з відповідача, але не міг їх

одержати у зв'язку з ухиленням останнього від їх сплати. Тобто якщо позивач не вживав заходів щодо одержання аліментів (наприклад, не подавав позов про стягнення аліментів) з особистих мотивів (зокрема через бажання припинити будь-які відносини іншим з батьків), то вважається, що особа, добровільно брала на себе утримання дитини, передбачаючи та усвідомлюючи пов'язані із цим складнощі й була готова що їй доведеться долати їх самотійно. Тому, якщо особа за власним бажанням не реалізовувала право на отримання аліментів, а відповідач не створював для цього перешкод, аліменти за минулий час не можуть бути стягнені [74, с. 35]. Проблема також полягає в тому, що підтвердити звернення до відповідача про виплату аліментів по телефону чи в особистій розмові та його відмову брати участь в матеріальному забезпеченні дитини можуть лише свідки, показання яких не є достатнім доказом для того щоб суд міг стягнути несплачені аліменти за попередній час.

Для того щоб уникнути виникнення такої ситуації можна звернувшись до суду одразу, як тільки відповідач припинив брати участь у матеріальному забезпеченні дитини. Проте при цьому не можна виключати й такі фактори, як сподівання того з батьків, з яким проживає дитина, залишилась надія на мирне врегулювання справи, хвилювання за стосунки між іншим з батьків та дитиною тощо.

Варто додати, що якщо платник аліментів не працював на час виникнення заборгованості, але працює на час визначення її розміру, то заборгованість визначається із заробітку, який він одержує на цей момент. Це приводить до можливості виникнення ситуації, за якої платнику аліментів не вигідно отримувати всю заробітну плату відкрито, що може привести до розвитку або підтримання практики виплати заробітної плати «в конверті» [72, с. 92].

Вирішити таку проблему допомогло б встановлення обов'язку безробітного платника аліментів ставати на облік у службу зайнятості,

завдяки чому аліментнозобов'язаний зміг б отримувати дохід та, відповідно, сплачувати кошти на утримання своєї дитини.

Також однією з проблем щодо виконання аліментних зобов'язань є невиконання аліментних зобов'язань особою, яка тимчасово перебуває або має намір постійно проживати в іноземній державі. Слід зазначити, що те, що дитина проживає в Україні, а один з її батьків за кордоном, то це не звільняє такого з батьків від сплати аліментів, позов про стягнення яких може бути подано до суду України за місцем проживання дитини. Проте, якщо між Україною і державою, у якій проживає платник аліментів, немає договору про надання правової допомоги, то примусове виконання такого зобов'язання може бути проблематичним [15, с. 302].

Зокрема, проблеми можуть виникати внаслідок суттєвої різниці норм сімейного права, що слугує причиною виникнення колізій при виконанні рішення іноземного суду. Прикладом може слугувати випадок, коли дитина проживає на території однієї країни, судом якої ухвалено рішення про стягнення аліментів на її користь, а боржник проживає на території іншої країни.

Найкращим способом врегулювання даного питання є досягнення домовленості, адже при цьому не потрібно витратити кошти на адвокатів, експертизи та на інші витрати. Проте, при виникненні конфлікту або при уникненні одним із батьків сплати аліментів єдиним способом досягнення виконання зобов'язання є звернення до суду. Для подання позовної заяви потрібно звернутись до суду за місцем проживання дитини або місцем реєстрації іноземця-відповідача. Сума коштів на утримання дитини може встановлюватися за домовленістю між батьками або таку суму присуджує суд (у розмірі частки від доходу батька у твердій грошовій одиниці) [6].

Проте, слід зазначити, що судовий процес щодо іноземця-відповідача може тривати протягом року або більше, і в цей період позивачу необхідно буде залучити спеціалістів (зокрема, юристів та перекладачів) для подачі позову та участі в судовому процесі [74, с. 141].

Виходячи з вище викладеного, проблему здійснення аліментних зобов'язань особою, яка тимчасово перебуває або має намір постійно проживати в іноземній державі, може бути розв'язане лише за допомогою наявної міжнародно-правової договірної бази. При цьому можна стверджувати, що аліментні зобов'язання не припиняються автоматично внаслідок таких обставин, як зміна місця проживання чи громадянства одного з їх учасників, оскільки за таких обставин право на отримання аліментів може бути здійснено або через пред'явлення позову в країні, в якій проживає відповідач, або шляхом виконання у цій країні рішення, ухваленого за місцем проживання позивача.

Що стосується відповідальності, то стаття 164 Кримінального кодексу України передбачає також кримінальну відповідальність за злісне ухилення від сплати аліментів на утримання дітей. Злісне ухилення при цьому визначається як будь-які діяння боржника, спрямовані на невиконання рішення суду (приховування доходів, зміну місця проживання чи місця роботи без повідомлення виконавця тощо), які призвели до виникнення заборгованості із сплати аліментів у розмірі, що сукупно складає суму виплат за три місяці відповідних платежів [57].

При цьому, ухиленням від сплати аліментів являється як пряма відмова від сплати встановлених рішенням суду аліментів, так і різні дії чи бездіяльність особи, яка повинна їх сплачувати, спрямовані на ухилення від їх сплати (наприклад, зміна місця роботи чи проживання, приховування доходів, з яких вони повинні утримуватись, звільнення з роботи тощо [75, с. 336].

Не може визнаватися злісним ухилення від сплати аліментів, яке хоч і тривало значний проміжок часу чи мало систематичний характер, але було вимушеним з боку особи, на яку такий обов'язок покладено. До таких випадків відносяться несплата аліментів особою через неможливість знайти роботу внаслідок хвороби тощо [76, с. 410].

Таким чином, притягнення до кримінальної відповідальності можливе лише у випадку коли аліментні зобов'язання не виконуються через свідоме небажання боржника працювати і отримувати дохід, а не через встановлення завеликої суми заборгованості чи інші причини. Слід зазначити, що справжні наміри боржника на практиці установити досить складно, проте суд повинен робити все від нього можливе щоб отримати повну та об'єктивну картину, зокрема він може прийняти до уваги чи намагався аліментнозобов'язаний влаштуватись на роботу, чи звертався до Державної служби зайнятості. Також слід зазначити про те, що якщо особа не працює, то це ще не є підставою для звільнення її від відповідальності за ухилення від сплати аліментів.

При аналізі обвинувальних вироків за статтею 164 Кримінального кодексу України, виявлено, що у суді вказуються на наступні обставини: «Знаючи про необхідність сплати аліментів, будучи фізично здоровим та працездатним, ігноруючи рішення суду та ухиляючись від його виконання, не сплачував аліменти», «не працевлаштувався, заходів до пошуку роботи та працевлаштування не вживав, до центру зайнятості населення не звертався, отримуючи певний дохід від тимчасових (неофіційних) робіт, добровільно матеріальну та будь-яку іншу допомогу своїй дитині не надавав» [77], «працював неофіційно, отримував певні доходи, однак аліментів не сплачував через те, що не знав номеру рахунку для їх зарахування» [78]. Тобто, абсолютно очевидним є свідоме ухилення від сплати аліментів, яке, зазвичай, визнають і самі обвинувачені.

Також варто зазначити недосконалість правового регулювання стягнення за судовим наказом. Судовий наказ оскарженню в апеляційному порядку не підлягає, проте може бути скасований у порядку, передбаченому ЦПК України. Стаття 170 ЦПК України визначає право боржника скасувати судовий наказ, проте зазначена норма не поширюється на аліментні зобов'язання, оскільки відповідно до ч.7 цієї статті «у разі видачі судового наказу відповідно до пункту 4 частини першої статті 161 цього Кодексу

боржник має лише право звернутися до суду з позовом про зменшення розміру аліментів» [9].

Також відсутність можливості апеляційного оскарження та скасування судового наказу може призвести до порушення майнових прав боржника у випадку видачі судового наказу із порушенням норм матеріального або процесуального права. Так, враховуючи процесуальні строки видачі судового наказу, слід зазначити, що з моменту звернення стягувача із заявою про видачу судового наказу до моменту набрання ним чинності (навіть враховуючи те, що судовий наказ у справах про стягнення аліментів набирає чинності у день його видачі) проходить певний період часу.

Водночас, аліменти на дитину присуджуються від дня пред'явлення позову, а у разі подання заяви про видачу судового наказу – із дня подання такої заяви (ч.1 ст.191 СК України) [6].

Отже, у разі видачі судового наказу з порушенням норм матеріального або процесуального права, боржник зобов'язаний буде виконувати незаконний судовий наказ до того часу, поки не отримає рішення суду про зменшення розміру аліментів. При цьому такий зменшений розмір аліментів боржник буде сплачувати з моменту подання позовної заяви про зменшення розміру аліментів (ч.1 ст.191 СК України), тоді як у нього відсутня будь-яка юридична можливість для перерахунку сум аліментів, сплачених за незаконним судовим наказом. Відсутність можливості скасувати судовий наказ про стягнення аліментів може призвести до випадків звернення до суду із заявою про визнання судового наказу таким, що не підлягає виконанню, а значить, суми, отримані на підставі такого судового наказу, будуть вважатися такими, що отримані стягувачем без достатньої правової підстави. Якщо у подальшому ставити питання про повернення таких сум як безпідставно набутих (гл.83 ЦК України) [16], відповідачем у таких справах виступатиме дитина, яка відповідно до ч.1 ст.179 СК України, є власником отриманих аліментів.

Отже, у таких випадках виникає юридична колізія, коли платник аліментів має право позиватися до власної дитини з вимогою про повернення безпідставно набутих аліментів, водночас маючи перед нею конституційний обов'язок по їх сплаті, хоча і в іншому розмірі. Таким чином, законодавча заборона для боржника скасовувати судовий наказ про стягнення аліментів на утримання дитини може призвести до порушення прав боржника і, як результат, до порушення прав дитини. Тому, на нашу думку, така заборона має бути скасованою.

Слід зазначити, що попри те, що договір про сплату аліментів є більш зручним та ефективним способом стягнення аліментів, порівняно із судовим, щодо нього також існують деякі проблеми.

Відповідно до Закону України «Про нотаріат» [79], та Порядку вчинення нотаріальних дій, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 [44], передбачається можливість вчинення виконавчого напису на документі, що встановлює заборгованість, яка є безспірною.

Слід зазначити, що договір про сплату аліментів на дитину не передбачає визначення загальної суми заборгованості за аліментами, а тому за ним не допускається можливість дострокового стягнення аліментів. В українському чинному законодавстві відсутній будь-який механізм стягнення аліментів за договором на майбутнє, тобто платежів, строк сплати яких ще не настав. Таким чином, виконавчий напис на договорі про сплату аліментів на дитину може стосуватися лише стягнення простроченої заборгованості, тобто тих платежів, щодо яких сплинув строк їх оплати.

При цьому, переробити такий договір чи вчинений на ньому виконавчий напис у «постійний» виконавчий документ неможливо. Враховуючи наявність плати за вчинення виконавчого напису, сумнівною є доцільність його вчинення кожного місяця при несплаті чи неповній сплаті аліментів, тому логічною поведінкою одержувача аліментів буде його

звернення за вчиненням виконавчого напису принаймні після прострочення кількох платежів [80, с. 44].

При цьому, платник аліментів може зловживати необхідністю повідомлення його нотаріусом про наявність заборгованості, і він може намагатись ухилитись від вручення йому відповідного повідомлення. Крім того, за весь період між порушенням договору про сплату аліментів на дитину та вчиненням виконавчого напису, до платника аліментів не буде застосовано жодних заходів впливу чи обмежень, як це було б при невиконанні судового рішення про стягнення аліментів.

Слід зауважити, що державний чи приватний виконавець зазвичай не розглядають стягнення за виконавчим написом як стягнення аліментів, оскільки формально йде мова про стягнення за договором. Відповідно до класифікатора категорій стягнення, запровадженим у Єдиному реєстрі боржників, стягнення аліментів за договором на підставі виконавчого напису кваліфікується як «стягнення коштів», що позбавляє одержувача деяких пільг, а платнику дозволяє уникнути застосування деяких обмежень його прав [80, с. 44].

Комплексний аналіз законодавства свідчить про неможливість у разі невиконання коштів за договором про сплату аліментів застосування тимчасового обмеження права платника аліментів на виїзд за межі України, права керування транспортними засобами, права користування зброєю та права полювати, а також накладення штрафу від 20% до 50% суми заборгованості зі сплати аліментів, оскільки умовами їх застосування є збільшення суми заборгованості, яка обчислюється з моменту відкриття виконавчого провадження. Проте у випадку стягнення аліментів на підставі виконавчого напису на аліментному договорі такі умови не можуть бути дотримані. З цієї ж причини платника аліментів, який прострочив їх сплату за договором, не може бути притягнуто до адміністративної відповідальності на підставі ст. 183-1 КУпАП за несплату аліментів. Крім того, притягнення платника аліментів до кримінальної відповідальності відповідно до ст. 164

КК України прямо пов'язується з невиконанням судового рішення, а тому не може застосовуватися за порушення договірною зобов'язання зі сплати аліментів. Також одержувач аліментів позбавляється можливості вивозити дитину за межі України без згоди платника аліментів, якщо вони не сплачуються, оскільки така можливість пов'язується зі збільшенням заборгованості та її обчисленням державним чи приватним виконавцем.

Серед заходів, які сприяють виконанню судового рішення про стягнення аліментів, при вчиненні виконавчого напису на аліментному договорі однозначно та безумовно застосовуються тільки включення платника аліментів до Єдиного реєстру боржників та звернення стягнення на майно такого платника та нарахування неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, які є характерними для примусового виконання будь-якого виконавчого документа про стягнення коштів.

Ще одним недоліком щодо договірною врегулювання сплати аліментів є плата за укладення аліментного договору. Згідно з Декретом Кабінету Міністрів України «Про державне мито» плата за нотаріальне посвідчення такого договору становить 1% від суми договору, яка обчислюється, виходячи із суми всіх аліментних платежів до досягнення дитиною повноліття (але не менше 1 неоподаткованого мінімуму доходів громадян) [81]. Що ж стосується ціни позову у справах про стягнення аліментів, то вона визначається сукупністю всіх виплат, але не більше ніж за шість місяців [37]. Таким чином, з погляду матеріальних витрат судовий процес є дешевшим.

Варто погодитись із думкою О.С. Простибоженко, який вважає доцільним у національному законодавстві обмежити максимальний розмір плати нотаріусу за посвідчення договору про сплату аліментів сумою не більше 1% від суми шести місячних платежів (за аналогією зі сплатою судового збору у цивільному процесі) [80].

Одним із найбільших ускладнень для одержувача аліментів, пов'язаних з укладенням договору про сплату аліментів, є обмежені можливості для судового захисту. Поки аліментний договір не розірваний або не визнаний

недійсним, то стягнути аліменти в судовому порядку практично неможливо, оскільки в такому випадку буде мати місце подвійне стягнення аліментів – за договором і за судовим рішенням. За загальним правилом на підставі договору суд може стягнути лише прострочені аліменти і не може вирішити ситуацію на майбутнє. Тобто, судове рішення не замінить договір про сплату аліментів, а буде прийняте на його виконання. Фактично за своєю суттю таке судове рішення не відрізняється від виконавчого напису нотаріуса на аліментному договорі, тому одержувач аліментів може потрапити у досить складну ситуацію, адже він буде змушений звертатися до суду кожного разу, як платник аліментів порушить своє зобов'язання або ж просити суд розірвати такий договір, для того щоб у подальшому мати змогу стягнути аліменти в загальному порядку.

Також слід зазначити, що, згідно з саттею 8 СК України, яка передбачає субсидіарне застосування до сімейних правовідносин ЦК України, можливим є застосування ст. 611 ЦК України в частині, що не суперечить СК України.

Відповідно до вказаної статті Цивільного кодексу України правовими наслідками порушення договірного зобов'язання може бути:

«1) одностороння відмова від зобов'язання і його припинення, якщо це передбачено договором, або ж його розірвання;

2) зміна умов зобов'язання;

3) сплата неустойки;

4) відшкодування збитків і моральної шкоди» [9].

Виходячи із зазначеного, в договорі про сплату аліментів на дитину варто закріплювати положення про право одержувача аліментів відмовитися в односторонньому порядку від договору у випадку прострочення платником аліментів кількох платежів. Це дало б змогу спростити доступ отримувача аліментів до загальної процедури стягнення аліментів у судовому порядку. Проте це не завжди може бути доцільним, оскільки присуджувані судом

аліменти зазвичай є нижчими, ніж у випадку, коли платник погоджується їх сплачувати добровільно на підставі договору.

Виходячи з вище викладеного, слід зауважити що для вирішення вказаних проблем важливе значення мають покращення якості роботи співробітників виконавчої служби і правоохоронних органів з метою припинення ухилення від сплати аліментів та недопущення злісного ухилення; роз'яснювальні бесіди з платниками аліментів, попередження про можливі види відповідальності за ухилення від сплати аліментів.

Таким чином, до основних проблем, які існують на сьогоднішній день щодо виконання аліментних зобов'язань, належать визначення доходів потенційного платника аліментів, за відсутності офіційного працевлаштування або навмисного приховування доходів, складність доказування вживання заходів щодо одержання аліментів для стягнення несплачених аліментів за попередній період, складність притягнення до кримінальної відповідальності через доведення наявного умислу злісної несплати аліментів, а також деякі складнощі щодо стягнення аліментів за вказаним договором про сплату аліментів, зокрема завищену вартість завірення такого договору та обмежені можливості для судового захисту аліментних зобов'язань за таким договором. Також варто зазначити, що проблеми, які існують на сьогоднішній день, та складність стягнення аліментів на дитину пов'язана не лише з недосконалістю норм сімейного законодавства, а також податкового, яке робить можливим неофіційне працевлаштування або отримання заробітної плати у «конверті», а також кримінального та адміністративного, що робить можливим ухилення боржника від відповідальності.

3.2. Шляхи та перспективи вдосконалення законодавства щодо аліментних зобов'язань на утримання дитини

На основі аналізу чинного законодавства що регулює виникнення та виконання аліментних зобов'язань можна визначити найбільш суттєві

прогалини та запропонувати способи їх подолання.

Зокрема, на практиці існують випадки, коли між батьками не укладено договір про сплату аліментів на дитину та один із батьків, який проживає з дитиною, не звертається до суду з позовом або заявою про видачу судового наказу, що зумовлено бажанням повністю припинити стосунки та будь-яке спілкування з іншим із батьків, в результаті чого порушується право дитини на утримання.

Слід зазначити, що в нашій країні відсутній механізм, за допомогою якого дитина мала б змогу отримувати кошти на утримання незалежно від волі того з батьків, з яким проживає.

Щодо даного питання М.В. Антокольська пропонує, враховуючи особливу важливість невиконання членами сім'ї обов'язку по утриманню дітей, надати можливість порушення справи про стягнення аліментів за ініціативою самого суду [82, с. 21].

Варто зазначити, що сімейним законодавством передбачено розгляд питання про стягнення аліментів на дитину за власною ініціативою суду лише в окремих випадках. Зокрема, питання про стягнення аліментів на дитину судом розглядається одночасно при задоволенні позову щодо позбавлення батьківських прав або про відібрання дитини від матері чи батька без позбавлення їх батьківських прав. Передбачити у законодавстві можливість порушувати питання про стягнення аліментів на дитину за ініціативою суду є можливим при ухваленні рішення про розірвання шлюбу, але при цьому неможливо врахувати кількість дітей, народжених поза шлюбом.

Необхідно врахувати, що таку пропозицію досить складно реалізувати саме через покладення такого повноваження на суд, варто запропонувати наділити орган опіки та піклування правом пред'явити позов до батьків або одного з батьків. Варто погодитись із Ханович Є.Д. щодо рекомендації доповнити статтю 181 СК України частиною одинадцятю наступного змісту: «При відсутності рішення суду та договору між батьками про сплату

аліментів на дитину органи опіки та піклування мають право пред'явити позов до батьків або одного з батьків. У разі якщо мати, батько або інші законні представники дитини відмовляються отримувати аліменти від батьків або одного з батьків, суд ухвалює рішення про перерахування аліментів на особистий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України та зобов'язує матір, батька або інших законних представників дитини відкрити зазначений особистий рахунок у місячний строк з дня набрання законної сили рішення суду» [83, с. 105].

Також проблемним є питання щодо розрахунку заборгованості фізичної особи-підприємця, який перебуває на спрощеній системі оподаткування, виходячи із середньої заробітної плати працівника для даної місцевості є не зовсім справедливим. Зокрема, пунктом 291.4. Податкового кодексу України визначено, що «суб'єкти господарювання, які застосовують спрощену систему оподаткування поділяються на такі групи: перша група – фізичні особи-підприємці, дохід яких упродовж календарного року не перевищує 300000 гривень; друга група – фізичні особи-підприємці – обсяг доходу не перевищує 1500000 гривень; третя група – фізичні особи-підприємці, у яких упродовж календарного року обсяг доходу не перевищує 5000000 гривень» [84].

Слід зазначити, що поділ цих груп залежить не лише від розміру доходів, а також і від виду господарської діяльності та можливості використовувати працю найманих осіб. Також слід наголосити, що для фізичних осіб-підприємців на спрощеній системі оподаткування Податковим кодексом України не передбачено визначення чистого доходу. Це зазначено у листі Державної фіскальної служби «Щодо розрахунку суми доходу фізичної особи-підприємця на спрощеній системі оподаткування з метою утримання аліментів» від 11 листопада 2015 року № 10480/П/99-99-17-02-02-14 [85]. Таким чином, усі кошти, які надійшли на рахунок фізичної особи-підприємця вважаються його доходом і при цьому витрати на устаткування чи заробітну плату найманим працівникам, оренду приміщень не враховуються.

Таким чином відраховувати одну четверту доходу платника аліментів, не знаючи та не враховуючи розміру чистого доходу, є помилковим, як і встановлення єдиного розміру аліментів для осіб, які працюють у абсолютно різних сферах.

Тому погоджуємось із думкою Ханович Є.Д., яка пропонує встановити розмір аліментів для фізичних осіб-підприємців, які застосовують спрощену систему оподаткування, залежно від групи платників єдиного податку, та визначати заборгованість за аліментами, відштовхуючись від кваліфікації працівників. У абзаці 1 частини другої статті 195 СК України вилучити словосполучення: «або є фізичною особою-підприємцем і перебуває на спрощеній системі оподаткування», та після слів «середньої заробітної плати працівника» додати словосполучення: «відповідної кваліфікації або некваліфікованого». А також доповнити абзац 3 частини другої статті 195 СК України наступним чином: «Заборгованість за аліментами платника аліментів, який є фізичною особою-підприємцем і перебуває на спрощеній системі оподаткування, визначається виходячи з групи платників єдиного податку. Розмір заборгованості за аліментами першої та четвертої групи – фізичних осіб-підприємців обчислюється виходячи із середньої заробітної плати працівника для даної місцевості, другої групи – фізичних осіб-підприємців – із двократного розміру середньої заробітної плати працівника для даної місцевості, третьої групи – фізичних осіб-підприємців – із трьохкратного розміру середньої заробітної плати працівника для даної місцевості» [83, с. 114].

Також є досить складною ситуація пов'язана з порядком індексації, оскільки існує неоднакове застосування норм матеріального права судами. Але найголовніше, що від невизначеності єдиної правової позиції з цього приводу страждають діти, на користь яких мають стягуватись аліменти. При цьому слід зазначити, що недоліком визначення розміру аліментів у твердій грошовій сумі є не лише складна процедура індексації аліментів, а також і швидкість реагування на збільшення або зменшення доходів платника

аліментів.

Таким чином, вважаємо, що було б корисно замість визначення розміру аліментів у твердій грошовій сумі, визначати не конкретну суму, а прив'язати розмір аліментів до прожиткового мінімуму дитини відповідного віку. В такому випадку ухвалення судом рішення відповідало б останнім законодавчим змінам, а саме ч.2 ст. 182 СК України, у якій передбачено, що мінімальний рекомендований розмір аліментів на одну дитину становить розмір прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Таким чином, це б дозволило змінювати розмір аліментів автоматично, так як прожитковий мінімум затверджується щороку Законом України «Про Державний бюджет України», а також автоматично збільшувати розмір аліментів у зв'язку з досягненням дитиною відповідно віку.

Тому погоджуємось із думкою Ханович Є.Д. і пропонуємо викласти частину другу статті 184 у наступній редакції: «Розмір аліментів, визначений судом або домовленістю між батьками у твердій грошовій сумі, встановлюється на рівні прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку» [83, с. 68].

Варто зазначити, що у Преамбулі Декларації прав дитини, прийнятої резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 20 листопада 1959 року, зазначено, що «приймаючи до уваги те, що дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження» [86]. Подібне положення міститься у Преамбулі Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, яка ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року № 789- XII [87].

Частиною першою статті 84 СК України передбачено, що дружина має право на утримання від чоловіка під час вагітності [6]. Необхідно зазначити, що відповідний обов'язок щодо надання вагітній дружині утримання має лише чоловік, який перебуває з нею у зареєстрованому шлюбі. Тобто біологічний батько, який не перебуває в шлюбі з жінкою, такого утримання

надавати не зобов'язаний.

З метою захисту інтересів жінки та зачатої, але ненародженої дитини, а також пропонуються зміни до СК України щодо зобов'язання особи, з якою мати дитини проживає однією сім'єю, але не перебуває у шлюбі, надавати утримання впродовж вагітності. А саме, пропонується доповнити частину першу статтю 91 СК України абзацом 2 наступного змісту: «Жінка, яка не перебуває у шлюбі, але тривалий час проживає однією сім'єю з чоловіком, має право на утримання від цього чоловіка під час вагітності». При цьому можна передбачити право батька дитини вимагати повернення коштів, сплачених на таке утримання, через введення жінкою його в оману, а також у разі, якщо виявиться, що батьком є інша особа.

Є.Д. Ханович також зазначає, що «необхідно звернути увагу на те, що усиновлення дитини може проводитися без згоди батьків, якщо вони були позбавлені батьківських прав, та при цьому законодавством не встановлений механізм повідомлення батьків про усиновлення дитини, незважаючи на те, що в судовій практиці позови про звільнення від сплати аліментів, про припинення стягнення аліментів та звільнення від сплати заборгованості за аліментами у зв'язку з усиновленням дитини, на утримання якої вони стягувалися, є досить поширеними» [83, с. 114].

Також необхідно передбачити ситуацію, за якою жоден з батьків не проживає з дитиною, але вони мають право на добровільний порядок виконання аліментного зобов'язання. У такому договорі сторонами мають бути батьки або один з батьків, якщо один з них помер, а іншою стороною законний представник дитини, яка не досягла чотирнадцятирічного віку, якими можуть бути батьки-вихователі, прийомні батьки, опікуни, представники закладів, які виконують обов'язки опікунів/

Що стосується зобов'язання щодо утримання дітей, які продовжують навчання до 23 років, О.В. Розгон пропонує збільшити вік, до якого батьки зобов'язані утримувати повнолітніх дочку, сина до 25 років. Науковець обґрунтовує свою пропозицію внесеними змінами у Закон України «Про

освіту» [90], якими передбачено запровадження дванадцятирічної повної загальної середньої освіти. Проводячи підрахунок, вона дійшла висновку, що «з урахуванням дванадцятирічної повної загальної середньої освіти, чотири роки навчання у вищому навчальному закладі та отримання диплома бакалавра і півтора-два роки – у магістратурі, складає 23,5-24 роки, з урахуванням вступу до школи в 6 років, а зі вступу у 7 років на рік пізніше відповідно» [89, с. 78].

З одного боку, ця позиція є цілком обґрунтованою з боку захисту прав та інтересів повнолітніх дочки, сина, але з іншого, як зазначає Є.Д. Ханович, «враховуючи соціально-економічну ситуацію в нашій країні, рівень безробіття та конкурентоздатність на ринку праці осіб старшого віку, можна стверджувати, що особа, яка досягла двадцятирічного віку може успішно поєднувати роботу та отримати освіту на заочній формі навчання» [83]. Щодо такої аргументації, слід зауважити, що існує обмежена кількість напрямом, в яких передбачена бюджетна заочна форма навчання (а цілком реально припустити, що особа, яка потребує матеріальної підтримки від батьків, буде намагатись отримати освіту безкоштовно), крім того, наприклад, на спеціальності «Медицина» заочної форми не передбачено взагалі.

Вважаємо, пропозицію В.В. Розгон слушною, та пропонуємо передбачити обов'язок утримувати повнолітніх дочку або сина, до закінчення ними навчання (магістратури) або досягнення ними 25 років, залежно від того що настане раніше.

Таким чином, можливими шляхами подолання проблем несплати аліментів дітям, а також покращення правового регулювання даного питання можуть стати визначення у чинному законодавстві наступних питань:

- 1) передбачення права на утримання вагітної жінки від батька дитини, якщо вони не перебувають у шлюбі;
- 2) визначення аліментів не у твердій сумі, а у співвідношенні до прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку;

3) збільшення віку, до якого батьки зобов'язані утримувати своїх повнолітніх сина або дочку у зв'язку з продовженням навчання до 25 років або закінчення навчання, залежно від того, що настане раніше;

4) встановлення обов'язку органу опіки та піклування повідомити батьків особи, яка усиновлена, та орган державної виконавчої служби або приватного виконавця про усиновлення дитини;

5) визначення заборгованості за аліментами платника аліментів, який є фізичною особою-підприємцем і перебуває на спрощеній системі оподаткування, виходячи з групи платників єдиного податку.

Отже, виходячи з вище викладеного, можна зробити висновок про те, що порядок стягнення аліментів на утримання дітей є досить складним процесом, що пов'язаний із декількома галузями права та потребує вдосконалення на кожній стадії починаючи від призначення аліментів, зміни розміру за рішенням суду та до його виконання. Хоча законодавець та судові органи стоять на позиції захисту інтересів неповнолітніх дітей, законодавством передбачені механізми впливу на батьків, які ухиляються від сплати аліментів на своїх неповнолітніх дітей, однак поряд з тим залишається коло невирішених проблем, зокрема, пов'язаних з тим, що часто неможливо встановити реальні доходи платника аліментів, важко притягнути його до відповідальності за невиконання своїх батьківських (материнських) обов'язків. Крім того, слід зауважити, що в таких справах завжди велике значення відіграє моральний аспект, особисті стосунки батьків, на що законодавець, суд, державний чи приватний виконавець не можуть вплинути.

ВИСНОВКИ

Дослідивши загальні теоретичні положення аліментних зобов'язань на утримання дитини, розглянувши особливості застосування норм чинного законодавства можна зробити, зокрема, наступні висновки.

Аліментні зобов'язання – це правовідносини, в яких одна сторона на підставі передбачених законодавством умов, має обов'язок утримувати іншу сторону (що є членом її сім'ї або родичем) в грошовій формі або натуральній, а остання має право вимагати виконання такого обов'язку.

До загальних підстав виникнення аліментних правовідносин належать: спорідненість або інший сімейний зв'язок між суб'єктами, наявність умов, передбачених законом або угодою сторін, а також угода сторін про сплату аліментів або судові рішення про їх стягнення. Щодо підстав виникнення аліментних зобов'язань щодо утримання дітей, то до них можна віднести походження дитини (яке має бути засвідчене у передбаченому законодавством порядку), неповноліття дитини та договір між батьками про сплату аліментів на дитину або судові рішення. У випадку усиновлення дитини підставою для виникнення аліментних зобов'язань є рішення суду щодо усиновлення. При обов'язку утримувати повнолітніх дітей додаються такі підстави як непрацездатність дочки або сина (або продовження навчання до досягнення 23 років), потреба у зв'язку з цим у матеріальній допомозі, а також можливість батьків надавати сину або дочці таку матеріальну допомогу.

Розмір аліментів може бути визначений сторонами аліментного зобов'язання самостійно у договорі між батьками про сплату аліментів на дитину, або ж присуджений за рішенням суду. При цьому, розмір аліментів не може бути меншим за мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину, тобто не може становити менше ніж п'ятдесят відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Добровільне виконання аліментних зобов'язань являє собою відрахування аліментів на дитину за ініціативою платника аліментів та

укладання договору між батьками про сплату аліментів на дитину. Щодо примусового виконання аліментних зобов'язань, то слід зазначити, що воно часто пов'язане з несумлінною поведінкою платника аліментів та за рішенням суду аліменти стягуються зазвичай у випадках, коли нормальні відповідальні сімейні зв'язки порушено і обов'язок по утриманню дітей добровільно не виконується, що, в свою чергу, призводить до необхідності детального і ґрунтовного регулювання виконання аліментних зобов'язань на кожній стадії – від призначення аліментів за рішенням суду до його примусового виконання.

Визначено підстави припинення аліментних зобов'язань на утримання дітей, до яких належать: досягнення дитиною повноліття; смерть дитини чи платника аліментів; усиновлення дитини; виключення відомостей про особу як батька/матір з актового запису про народження дитини; укладення договору про припинення права на аліменти у зв'язку з передачею дитині права власності на нерухоме майно; виконання аліментного зобов'язання на момент виїзду одного з батьків на постійне проживання у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги.

Також визначено основні проблеми правового регулювання аліментних зобов'язань, зокрема щодо примусового стягнення та ухилення від добросовісної виплати аліментів на утримання дітей. Зокрема, до таких проблем відносяться визначення доходів потенційного платника аліментів, за відсутності офіційного працевлаштування або навмисного приховування доходів, складність доказування вживання заходів щодо одержання аліментів для стягнення несплачених аліментів за попередній період, складність притягнення до кримінальної відповідальності через доведення наявного умислу злісної несплати аліментів, а також деякі складнощі щодо стягнення аліментів за укладеним договором про сплату аліментів, зокрема завищену вартість завірення такого договору та обмежені можливості для судового захисту аліментних зобов'язань за таким договором.

Визначено, що проблеми потребують нагального вирішення, а законодавче регулювання – вдосконалення. На основі проведеного дослідження, враховуючи позиції науковців, висловлюються пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства. Зокрема, пропонуємо:

1) Доповнити частину першу статті 91 СК України абзацом 2 наступного змісту: «Жінка, яка не перебуває у шлюбі, але тривалий час проживає однією сім'єю з чоловіком, має права на утримання від чоловіка під час вагітності».

3) Прив'язати розмір аліментів до прожиткового мінімуму дитини відповідного віку, замість призначення у твердій грошовій сумі, викласти частину другу статті 184 у наступній редакції: «Розмір аліментів, визначений судом або домовленістю між батьками у твердій грошовій сумі встановлюється у кратному розмірі прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку».

4) Доповнити абзацом 3 частину другу статтю 195 СК України наступного змісту: «Заборгованість за аліментами платника аліментів, який є фізичною особою-підприємцем і перебуває на спрощеній системі оподаткування, визначається виходячи з групи платників єдиного податку. Розмір заборгованості за аліментами першої та четвертої групи – фізичних осіб-підприємців обчислюється виходячи із середньої заробітної плати працівника для даної місцевості, другої групи – фізичних осіб-підприємців – із двократного розміру середньої заробітної плати працівника для даної місцевості, третьої групи – фізичних осіб-підприємців – із трьохкратного розміру середньої заробітної плати працівника для даної місцевості».

4) Доповнити частину третю статті 232 СК України абзацом третім наступного змісту: «Орган опіки та піклування зобов'язаний повідомити батьків усиновленої особи та орган державної виконавчої служби або приватного виконавця про усиновлення дитини».

5) Збільшити вік, до якого батьки зобов'язані утримувати повнолітніх дочку, сина до досягнення ними 25 років або закінчення навчання, залежно

від того, що настане раніше.

Таким чином, чинне українське законодавство направлене на захист та забезпечення права дитини на її утримання та дотримання обов'язку батьків забезпечувати дитині відповідний рівень життя, харчування, виховання. Проте, на сьогодні існують деякі недоліки та проблеми, які не дозволяють у повній мірі забезпечувати належне виконання аліментнозобов'язаними особами їх обов'язків з утримання дітей, а також забезпечення потреб. Дане питання потребує подальшого дослідження та внесення до чинного законодавства змін, які сприятимуть забезпеченню належного виконання аліментних зобов'язань на утримання дітей.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Юридичний словник. за ред. Б. М. Бабія, Ф. Г. Бурчака, В. М. Корецького, В. В. Цветкова. Київ : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1983. 872 с.
2. Ершова Н. М. Имущественные правоотношения в семье / Н. М. Ершова – М.: Наука, 1979. – 160 с
3. Ромовська З. В. Аліментні зобов'язання : конспект лекцій. Львів : Львів. ун-т, 1973. 59 с.
4. Масевич М. Г. Основания возникновения алиментных обязательств. Правовые вопросы семьи и воспитания детей. М., 1968. С. 87–96.
5. Сімейне право: нотаріат. Адвокатура. Суд : наук.-практ. посіб. з інформ. дод. на лазерному носії : у 2 кн. / [С. Я. Фурса, Л. Ю. Драгневич, О. С. Пульнева та ін.]; заг. ред. С. Я. Фурса. Київ : Центр правових досліджень Фурси, 2005. Кн. 1. 2005. 894 с.
6. Сімейний кодекс України: Закон України № 2947-III від 10.01.2002. Верховна Рада України. Дата оновлення: 17.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 24.11.2020).
7. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. 584 с
8. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
9. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003. Верховна Рада України. Дата оновлення: 21.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.11.2020).

- 24.11.2020).
10. Пергамент А. И. Алиментные обязательства по советскому праву / А. И. Пергамент. М.: Госюриздат, 1951. – 167 с.
  11. Мироненко В. П., Пилипенко С. А. Сімейне право України : підручник / за заг. ред. В. П. Мироненко. Київ : Правова єдність, 2008. 477 с.
  12. Антокольская М. В. Семейное право : учебник. [2-е изд., перераб. и доп.]. М. : Юрист, 2002. 336 с.
  13. Сапейко Л. В., Кройтор В. А. Аліменти дітям та батькам : монографія. Харків : Еспада, 2008. 160 с.
  14. Труба В. І. Аліментні правовідносини: види та правова природа. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Серія : Правознавство. 2014. Т. 19. Вип. 3 (24). С. 44–48.
  15. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар /З. В. Ромовська. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Видавничий Дім «ІнЮре», 2009. 428 с
  16. Сімейне право України : підручник / за ред. Ю. С. Червоного. К.: Істина, 2004. С. 177. – 400 с.
  17. До питання про поняття аліментів, аліментних правовідносин та особливості аліментних зобов'язань. О Адамова. Юридичний вісник, 117-122, 2019.
  18. Афанасьєва Л.В. Аліментні зобов'язання інших членів сім'ї та родичів. Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. 2002. № 1. С. 33-40.
  19. Ханович Є. Д. Підстави виникнення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2017. № 1. С. 45-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2017_1_16 (дата звернення: 24.11.2020).
  20. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України № 2398-VI від 01.07.2010. Верховна Рада України. Дата оновлення: 21.12.2019. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text> (дата звернення: 24.11.2020).
21. Рішення Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 18.11.2020 у справі № 310/6435/20. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92925801> (дата звернення: 24.11.2020)
22. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Вінниця, 2015. 496 с.
23. Д'ячкова Н. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину. Нотаріат для вас. 2009. № 9. С.12-16.
24. Гресь Н. М. Договірне регулювання аліментних зобов'язань щодо утримання батьками своїх дітей. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. №3. С. 49 – 52.
25. Про державний бюджет на 2020 рік: Закон України № 294-IX від 14.11.2019. Верховна Рада України. Дата оновлення: 04.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-IX#n24> (дата звернення: 24.11.2020).
26. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України № 1058-IV від 09.07.2003 Верховна Рада України. Дата оновлення: 25.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 24.11.2020).
27. Сімейне право України. підручник за ред. В. С. Гопанчука. Київ : Істина, 2002. 304 с.
28. Сапейко Л. В. Особливості судового розгляду справ про стягнення аліментів на дітей. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2018. № 42. С. 233–239.
29. Сімейне право України: підручник / [Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін.] ; за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 264 с.

30. Договір про сплату аліментів на дитину як різновид цивільних договорів у сімейному праві України. Ю. В. Гофман. Наше право. 2015. № 1. с. 127-132
31. Про внесення змін до статті 71 Закону України "Про виконавче провадження" щодо обов'язку виконавця проводити індексацію розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі: Закон України № 831-IX від 01.09.2020 Верховна Рада України. Дата оновлення: 01.09.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-IX#Text> (дата звернення: 24.11.2020).
32. Забезпечення права дітей на утримання: новели законодавства. В. І. Труба. Правова держава. 2019. № 33. С. 109-115.
33. Розгон О. Аліменти на дитину: деякі аспекти стягнення у світлі останніх змін. Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2018. № 4 (42). С. 33–39.
34. Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб: постанова КМУ від 26 лютого 1993 р. N 146. Верховна Рада України. Дата оновлення: 01.06.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/146-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.11.2020).
35. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23.11.2007. Верховна Рада України. Дата оновлення: 11.01.2013 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_112#Text (дата звернення: 24.11.2020).
36. Ахмач Г. М. Договірні правовідносини членів сім'ї : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2009. 19 с
37. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України № 1618-IV від 18.03.2004. Верховна Рада України. Дата оновлення: 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

38. Щодо правового регулювання стягнення аліментів на утримання дитини за судовим наказом О. В. Губанова. Форум права. 2019. № 3. С. 13–20.
39. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України: пер. з рос./ С.В.Ківалов, Ю.С.Червоний, Г.С.Волосатий та ін.; за ред. Ю.С.Червоного. – К.; О.: Юрінком Інтер, 2008. – 504 с
40. Кройтор В. А. Особливості порядку стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. Університетські наукові записи. 2013. № 1 (45). С. 86–93
41. Сапейко Л. В., Кройтор В. А. Аліменти дітям та батькам : монографія. Харків : Еспада, 2008. 160 с.
42. Сімейний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Жилінкової. Харків : Ксилон, 2008. 855 с.
43. Ахмач Г. Аліментний договір та правові гарантії його виконання. Сучасний вимір держави та права : зб. наук. праць / ред. : В. І. Терентьєв, О. В. Козаченко. Миколаїв, 2008. С. 176–177
44. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: наказ Міністерства юстиції України 22.02.2012 № 296/5. Верховна Рада України. Дата оновлення: 10.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення: 24.11.2020).
45. Ефективні способи забезпечення виконання аліментного договору. І. Г. Романенко. Цивілістична процесуальна думка. 2017. № 1. С. 34-37.
46. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: постанова Пленуму ВСУ №3 від 15.05.2006. Верховна Рада України. Дата оновлення: 15.05.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06#Text> (дата звернення: 24.11.2020).
47. Ханович Є. Д. Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків

- по утриманню дітей : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03.
Київ, 2019. 21 с
48. Ждан М. Д., Кузнецов І. А. Прогалини у законодавстві України щодо виконання батьками обов'язку по утриманню дитини. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО». 2011. № 17. С. 40–45.
49. Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень: наказ Міністерства юстиції України № 489/20802 від 02.04.2012. Верховна Рада України. Дата оновлення: 29.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12#n1262> (дата звернення: 24.11.2020).
50. Верховець К. С. Стягнення аліментів на дитину за чинним сімейним законодавством: підстави та процедура. Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 3–1. С. 112–115.
51. Про виконавче провадження: Закон України № 1404-VIII від 02.06.2016. Верховна Рада України. Дата оновлення: 25.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 24.11.2020).
52. Середня заробітна плата за регіонами за місяць у 2018 році. Державна служба статистики України : [сайт]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/reg_zp_m/reg_zpm_u/arh_zpm_u.htm (дата звернення: 24.11.2020).
53. Про затвердження Інструкції про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання: Наказ Міністерства юстиції України від 15.09.2017 № 2904/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1150-17#Text> (дата звернення: 24.11.2020)
54. Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги:

- Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 № 1203. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1203-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.10.2020)
55. Про затвердження Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження : наказ Міністерства юстиції України від 05 серп. 2016 р. № 2432/5. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-16> (дата звернення: 24.11.2020).
56. Кодекс про адміністративні правопорушення: Закон України № 2341-III від 07.12.1984. Верховна Рада України. Дата оновлення: 21.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 24.11.2020).
57. Кримінальний кодекс України: Закон України № 8073-X від 05.04.2001. Верховна Рада України. Дата оновлення: 14.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.11.2020).
58. Khanovych Y. Grounds for termination of alimentary obligations on alimentation of children by parents. Sciences of Europe. 2019. Vol. 2. № 37. P. 48–55
59. Новохатська, Я. Право власності на аліменти, одержані на дитину / Я. Новохатська. Підприємництво, господарство і право. 2013. № 10. С. 7-11.
60. Ворожейкин Е. М. Семейные правоотношения в СССР : науч. изд. М. : Юрид. лит., 1972. 336 с.
61. Красицька Л. Оспорювання батьківства. Юридична Україна. 2008. № 7. С. 52–57.
62. Левківський Б., Виговська Є. Юридична природа договору про припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно. Підприємництво, господарство і право. 2012. № 6. С. 61–64.

63. Андрущенко Т. С. Особливості нотаріального посвідчення договору про припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2013. № 21. С. 186–188.
64. Сімейний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. С. Я. Фурси. Київ : Видавець Фурса С. Я. ; КНТ, 2008. 1248 с.
65. Андрущенко Т. С. Процедура нотаріального посвідчення аліментних договорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2015. 215 с.
66. Таш'ян Р. І. Договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно. Проблеми законности. 2010. № 110. С. 64–73.
67. Процесуальний порядок внесення змін до аліментного договору / Т. С. Андрущенко // Право і суспільство. - 2016. - № 4. - С. 22-27.
68. Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги: постанова КМУ №1203 від 19.08.2002. Верховна Рада України. Дата оновлення: 01.01.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1203-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.11.2020).
69. Греб'юнкін Л. Виконання рішень судів про стягнення аліментів. Право України. 2000. № 10.
70. Шевченко Т. Такі проблемні аліменти ... Правовий тиждень. – 2009. – № 42 (168). – С. 11–13
71. Про затвердження Порядку призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме: постанова КМУ № 189 від 22.02.2006. Верховна Рада України. Дата оновлення: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.11.2020).

72. Самілик Л. О. Проблеми забезпечення належного виконання зобов'язань зі сплати аліментів. Л. О. Самілик, Л. П. Корбут. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 6. С. 90–92.
73. Вербіцька, М. В. Актуальні проблеми стягнення аліментів на неповнолітніх дітей / М. В. Вербіцька // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право. 2012. Вип. 20, ч. 1, т. 2. С. 32-36.
74. Манойло О.О. Стягнення аліментів з нерезидента. Роль приватного права України в забезпеченні прав людини : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 листоп. 2019 р.) / упоряд. М.П. Юніна. Дніпро : Видавець Біла К.О. 2019. С. 140-143
75. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України [Відп. ред. С. С. Яценко]. К. А.С.К., 2002. 968 с.
76. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. [5-те вид. перероб. і допов.]. Київ : Юридична думка, 2008. 1216 с
77. Рішення Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 19.11.2020 у справі № 243/9935/20. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92951435> (дата звернення: 24.11.2020).
78. Вирок Іваничівського районного суду Волинської області від 20.11.2020 у справі № № 156/578/20. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92975203> (дата звернення: 24.11.2020).
79. Про нотаріат: Закон України № 3425-ХІІ від 02.09.1993. Верховна Рада України. Дата оновлення: 08.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 24.11.2020).
80. Аліментний виконавчий напис нотаріуса: ідеї щодо удосконалення національного законодавства. О.С. Простибоженко. Часопис

- цивілістики, 2020, №37, с. 42-47
81. Про державне мито: декрет КМУ №7-93 від 21.01.1993. Верховна Рада України. Дата оновлення: 16.08.2020 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93#Text> (дата звернення: 24.11.2020).
82. Антокольская М. В. Алиментные обязательства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. М., 1988. 22 с
83. Ханович Є.Д. Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей у міжнародних відносинах. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 5. С. 286-292.
84. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010. Верховна Рада України. Дата оновлення: 07.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 24.11.2020).
85. Щодо розрахунку суми доходу фізичної особи-підприємця на спрощеній системі оподаткування з метою утримання аліментів : лист Державної фіскальної служби від 11 лист. 2015 р. № 10480/П/99-99-17-02-02-14. Державна фіскальна служба України : [сайт]. URL: <http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovikonsultatsii/konsultatsii-dlya-fizichnih-osib/65090.html> (дата звернення: 24.11.2020).
86. Декларація прав дитин. Резолюція 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН 20.11.1959. Верховна Рада України. Дата оновлення: 20.11.1959. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text (дата звернення: 24.11.2020).
87. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. ООН. Верховна Рада України. Дата оновлення: 20.11.2014 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 24.11.2020).
88. Зілковська Л. М. Деякі питання утримання дитини у разі її усиновлення. Методологічні засади вдосконалення цивільного

- процесуального права : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. до 150-річчя від дня народження Є. В. Васьковського. 2016. С. 26–29
89. Розгон О. В. Порівняльний аналіз правового регулювання аліментних зобов'язань щодо утримання дитини в Україні та Латвії. Право і суспільство. 2017. № 3. С. 76–81
90. Про освіту: Закон України 2145-VIII від 05.09.2017. Верховна Рада України. Дата оновлення: 16.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 24.11.2020).